

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

**SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS IR LOGOPEDIJOS BAKALAURO STUDIJŲ
PROGRAMA**

VIKTORIJA MASIENĖ

Bakalauro baigiamasis darbas

**VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, LOGOPEDINIO
VERTINIMO IR PAGALBOS YPATUMAI**

Darbo vadovė: asist. dr. Simona Daniutė

Šiauliai, 2023

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Viktorija Masienė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Specialioji pedagogika ir logopedija <i>Special Education and Speech Therapy</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo ir pagalbos ypatumai <i>Peculiarities of Assessment and Speech-Language Therapy for Children with Developmental Language Disorder</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Viktorija Masienė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Viktorija Masienė, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis
Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

- _____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).
- Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

Bakalauro baigiamojo darbo santrauka

Temos aktualumas. Remiantis moksliniais šaltiniais ir atliktais tyrimais, pasauliniu mastu vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, nuolat daugėja. Lietuvoje 2019 m. kalbėjimo ir kalbos sutrikimų turėjo apie 50 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų. Per vėlai nustatomi vaikų kalbos sutrikimai padidina socialinių ir mokymosi sutrikimų atsiradimo tikimybę mokykliniame amžiuje. Dėl šios priežasties bakalauro baigiamajame darbe aktualu nagrinėti vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo ir pagalbos ypatumus.

Taikyti šie *duomenų rinkimo ir analizės metodai*: apklausa raštu (atviro tipo klausimai); kokybinė turinio analizė. Tyrime dalyvavo 7 logopedai, dirbantys su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą.

Esminiai empirinio tyrimo rezultatai:

- Logopedai, prognozuodami kalbos neišsivystymą, vykdo tėvų apklausą, taiko stebėjimo metodą, nestandartizuotus klausimynus ir testus. Vertinamos tokios kalbinės veiklos sritys kaip garsų tarimas, fonologinis suvokimas, garsinės analizės ir sintezės pradmenys, žodynas, kalbos supratimas ir vartojimas, kalbinis bendravimas, gramatinis taisyklingumas ir rišioji kalba, pažintinės funkcijos, bendroji ir smulkioji motorika bei artikuliacinio aparato struktūra.
- Logopedai, kalbos neišsivystymui įveikti, taiko šias įveikimo kryptis: artikuliacinio aparato rengimas garsams tarti; garsų tarimo mokymas ir įtvirtinimas; girdimojo suvokimo ir foneminio suvokimo ugdymas; kalbos suvokimo ugdymas; gramatinio taisyklingumo ir rišliosios kalbos ugdymas; bendrosios ir smulkiosios motorikos lavinimas; pažinimo procesų lavinimas; bendravimo skatinimas.
- Apklausos raštu metu išsiaiškinta, jog X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje stinga standartizuotų vaikų kalbos vertinimo metodikų, daug laiko reikalauja pasiruošimas vaiko vertinimui, trūksta laiko, skirto ugdytinių įvertinimui.
- Teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, susiduriama su vaiko lėtos adaptacijos, pasitikėjimo įgijimo, dėmesio ir lėtai besiformuojančių įgūdžių sunkumais.
- Logopedų nuomone, tėvai su pedagogais bendradarbiauja per mažai, todėl nėra užtikrinamas kalbos ugdymo tęstinumas namuose. Taip pat pastebėta, kad trūksta ir pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo bei dalinimosi gerąja patirtimi.

Reikšminiai žodžiai: kalbos neišsivystymas; pirminio pobūdžio kalbos sutrikimas; logopedinis vertinimas; logopedinės pagalbos teikimas.

Turinys

ĮVADAS	5
1. VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, LOGOPEDINIO VERTINIMO IR LOGOPEDINĖS PAGALBOS YPATUMAI: MOKSLINĖS LITERATŪROS ANALIZĖ ..	8
1.1. Kalbos neišsivystymo samprata, priežastys ir požymiai.....	8
1.2. Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo teoriniai aspektai	13
1.2.1. Logopedinis vertinimas tarptautiniame kontekste.....	13
1.2.2. Logopedinis vertinimas nacionaliniame kontekste	17
1.3. Logopedinės pagalbos teikimo vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, teoriniai aspektai	20
2. VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, LOGOPEDINIO VERTINIMO IR LOGOPEDINĖS PAGALBOS YPATUMAI: EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI	26
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	26
2.2. Logopedinio vertinimo ypatumai, prognozuojant kalbos neišsivystymą.....	28
2.3. Logopedinės pagalbos teikimo kalbos neišsivystymą turintiems vaikams ypatumai	34
IŠVADOS	46
LITERATŪRA	48
PRIEDAI	56

IVADAS

Tyrimo aktualumas: Vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, nuolat daugėja. Nacionalinio kurtumo ir kitų komunikacijos sutrikimų instituto (angl. *National Institute on Deafness and Other Communication Disorders*) (2020) duomenimis, pasaulyje vienas iš dvylikos 3 – 17 m. amžiaus vaikų turi kalbėjimo, kalbos ar rijimo sutrikimų, o 11 proc. 3 – 6 m. amžiaus vaikų turi komunikacijos sutrikimų. Pasak Amerikos kalbėjimo, kalbos ir klausos asociacijos (angl. *American Speech Language Hearing Association, ASHA*) (2022), maždaug 5 proc. vaikų iki pradėdant lankyti pirmą klasę turi pastebimų kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, kurie daro įtaką kalbos išraiškai bei kalbos supratimui. Shahin ir kt. (2019) nurodo, kad per vėlai nustatomi vaikų kalbos sutrikimai padidina socialinių ir mokymosi sutrikimų atsiradimo tikimybę mokykliniame amžiuje. Volkmer ir kt. (2020) teigimu, vaikų kalbos sutrikimai laikomi dažnu sutrikimu. Maždaug 20 proc. vaikų yra teikiama logopedo pagalba. Anot Giedgaudienės ir Saulėnienės (2019, p. 11), Lietuvoje 2019 m. kalbėjimo ir kalbos sutrikimų turėjo apie 50 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų.

Pasaulio sveikatos organizacija (angl. *World Health Organization*) (2020) bei Lietuvos ir užsienio mokslininkai (Roberts ir kt., 2019; Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021) kalbą įvardijo kaip vieną iš pagrindinių vaikų vystymosi sričių. Minėti autoriai pabrėžia, kad kalbos raida ir jos išsivystymo lygis vaikystėje yra susijęs ne tik su ankstyvu mokymu(si) ir akademinė sėkme, bet ir su ilgalaikiu produktyvumu, socialine integracija bei gyvenimo kokybe kitais amžiaus tarpsniais. Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė (2021) teigia, kad kalbos sutrikimai neigiamai veikia ir vaikų mąstymą, emocinę savijautą bei savęs vertinimą.

Remiantis Makauskiene ir Ivoškuviene (2022, p. 174), kalbos neišsivystymas – „tai visos kalbos sistemos (fonetikos, leksikos, gramatikos ir rišliosios kalbos) neišlavėjimas, esant normaliai klausai ir įprastinei intelekto raidai“. Užsienio šalių mokslinėje literatūroje (Snowling ir kt., 2019; Roberts ir kt., 2019; Lloyd-Esenkaya, Russell ir Clair, 2020), sinonimiškai vartojamos tokios sąvokos kaip kalbos raidos sutrikimas (angl. *developmental language disorder*), specifinis kalbos sutrikimas (angl. *specific language impairment*), vaikų raidos afazija (angl. *developmental aphasia*).

Lietuvoje kalbos neišsivystymas skirstomas į lygius (Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022; Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė ir Suveizdienė, 2022): žymus kalbos neišsivystymas, vidutinis kalbos neišsivystymas, nežymus kalbos neišsivystymas. Pagal mūsų šalyje vis dar galiojančią Tarptautinę statistinę ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikaciją (TLK-10-AM) (2022) taip pat yra išskiriami kalbos išraiškos (F80.1) ir kalbos supratimo (F80.2) sutrikimai.

Makauskienės ir Ivoškuvienės (2022) teigimu, dažnu atveju vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, patiria įvairių sunkumų, todėl logopedai vertina ne tik kalbos, bet ir klausos, kalbėjimo, balso, sensomotorinius bei maitinimo/rijimo įgūdžius. Anot minėtų autorių, individualiai vertinant kiekvieną vaiką, galima geriausiai pritaikyti logopedinės pagalbos teikimo metodus. Choo ir kt. (2019) nuomone, kalbos neišsivystymą turinčių vaikų logopedinis vertinimas yra svarbus, nes padeda nustatyti, kaip vaikas geba išreikšti savo mintis, emocijas, kaip jis sąveikauja su aplinka. Pasak Law ir kt. (2019), logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, apima įvairių požiūrių, strategijų ar konkrečių technikų taikymą, siekiant pagerinti vaikų sąveiką socialiniame kontekste ir integraciją į visuomenę. Autoriai teigia, jog įprastai logopedinės pagalbos teikimas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, yra sutelktas į gramatinių, fonologinių, žodyno bei kalbos pragmatikos (socialinės komunikacijos) įgūdžių tobulinimą.

Lietuvoje panašaus pobūdžio tyrimus apie logopedinės pagalbos teikimą atliko vos keletas autorių. Pavyzdžiui, Mickuvienė (2014) tyrė tėvų ir logopedų nuomonę apie logopedinės pagalbos teikimą vaikams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Žilytė (2017) nagrinėjo logopedo pagalbos specifiskumą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą. Tuo tarpu tyrimų apie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo ypatumus Lietuvoje nepavyko aptikti. Dėl šios priežasties galima pastebėti, jog ši tema mūsų šalyje tyrinėta menkai, nors yra ne ką mažiau aktuali ir reikšminga.

Pagrindinė tyrimo problema: kaip Lietuvoje vyksta vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinis vertinimas ir kaip teikiama logopedinė pagalba šį sutrikimą turintiems vaikams?
Patikslinantys probleminiai tyrimo klausimai: *kokie vertinimo instrumentai / būdai naudojami vertinant vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą?; kokios vaikų sritys yra vertinamos?; kokios yra taikomos sutrikimo įveikimo kryptys, strategijos?; kokias priemones logopedinių pratybų metu taiko logopedai?; kokie iššūkiai ir sunkumai iškyla logopedams, atliekant logopedinį vertinimą ir teikiant pagalbą kalbos neišsivystymą turintiems vaikams?; kokios galėtų būti logopedinio vertinimo ir logopedinės pagalbos tobulinimo kryptys X įstaigoje?*

Tyrimo objektas – vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo ir pagalbos ypatumai.

Tyrimo tikslas – atskleisti vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo ir pagalbos ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, aprašyti kalbos neišsivystymo sampratą, priežastis, požymius bei išnagrinėti šios grupės vaikų logopedinio vertinimo ir logopedinės pagalbos teikimo teorinius aspektus.

2. Remiantis apklausos raštu metodu gautais duomenimis, atskleisti logopedinio vertinimo, prognozuojant kalbos neišsivystymą, ypatumus (vertinimo instrumentus ir būdus, vertinamas sritis, vertinimo trukmę, bendradarbiavimą su kitais specialistais).
3. Remiantis apklausos raštu metodu gautais duomenimis, atskleisti logopedinės pagalbos teikimo vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, ypatumus (sutrikimo įveikimo kryptis ir strategijas, pagalbos teikimo kontekstą ir intensyvumą).
4. Nustatyti logopedams kylančius iššūkius ir sunkumus, atliekant logopedinę vertinimą ir teikiant logopedinę pagalbą kalbos neišsivystymą turintiems vaikams X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, apklausa raštu (atviri klausimai), kokybinė turinio analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas: tyrimas atliktas vienoje iš Klaipėdos m. ikimokyklinio ugdymo įstaigų. Tyrime dalyvavo 7 logopedai, dirbantys su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą.

Darbo struktūra: darbą sudaro santraukos lietuvių ir anglų kalba, įvadas, dvi dalys, išvados, literatūros sąrašas, 1 priedas. Mokslinės literatūros konstruktus iliustruoja 1-4 lentelės ir 1-4 paveikslai. Tyrimo rezultatus iliustruoja 5 – 25 lentelės. Viso darbo apimtis be priedų ir literatūros sąrašo – 43 puslapiai.

1. VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, LOGOPEDINIO VERTINIMO IR LOGOPEDINĖS PAGALBOS YPATUMAI: MOKSLINĖS LITERATŪROS ANALIZĖ

1.1. Kalbos neišsivystymo samprata, priežastys ir požymiai

Šiame poskyryje analizuojama kalbos neišsivystymo samprata nacionaliniame ir tarptautiniame kontekste, priežastys, požymiai bei kalbos neišsivystymo laipsniai. Taip pat pateikiama kalbos taksonomijos struktūra ir aprašomos jos dedamosios.

Kalbos neišsivystymo samprata. Vilniaus Pedagoginė Psichologinė tarnyba (2022) apibrėžia kalbos neišsivystymą kaip nepakankamą visos kalbos sistemos susiformavimą, apimančią garsų tarimą, panašių garsų skyrimą, žodyno, kalbos gramatinės sandaros bei rišliosios kalbos plėtrą. Remiantis Makauskiene ir Ivoškuviene (2022, p. 174), kalbos neišsivystymas kitaip dar vadinamas *neišplėtotą kalba*. Pagal Lietuvoje galiojančią Tarptautinę statistinę ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikaciją (TLK-10-AM) (2022) yra išskiriami kalbos išraiškos (F80.1) ir kalbos supratimo (F80.2) sutrikimai. *Kalbos išraiškos sutrikimas* – tai „(...) specifinis raidos sutrikimas, kai vaiko gebėjimas vartoti ekspresyviają kalbą (kalbos išraiška) yra gerokai mažesnis už atitinkamo protinio amžiaus lygį, kartu esant normaliam kalbos supratimui. Tarimo sutrikimų gali būti arba ne“. *Kalbos supratimo sutrikimas* apibrėžiamas kaip „(...) specifinis raidos sutrikimas, kai vaikas supranta kalbą blogiau, negu yra įprasta atitinkamam protiniam amžiui. Beveik visada būna gerokai sutrikusi kalbos išraiška. Dažnai pasitaiko ir žodžių bei garsų tarimo trūkumų“. Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė ir Stošiuvienė (2014, p. 5) kalbos neišsivystymui taip pat priskiria: alaliją¹; dizartriją²; rinolaliją³; kitus atvejus, kai kalbai būdingi fonologiniai, morfologiniai, sintaksiniai ir semantiniai sutrikimai.

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje, aptariant kalbos neišsivystymą, sinonimiškai vartojamos tokios sąvokos kaip kalbos raidos sutrikimas (angl. *developmental language disorder*), specifinis kalbos sutrikimas (angl. *specific language impairment*), vaikų raidos afazija (angl. *developmental aphasia*). Pasak Snowling ir kt. (2019), *kalbos raidos sutrikimas* yra bendravimo

---

¹ *Alalija* apibūdinama kaip kalbėjimo aparato pavėluotas naudojimas. Tai kalbinės sistemos neišsivystymas, bet turint normalią klausą ir intelektą. Alalija atsiranda dėl galvos smegenų pažeidimo arba fizinio burnos sutrikimo, tokio kaip deformuotas gomurys ar lūpos (Shriberg, Kwiatkowski ir Mabile, 2019).

² *Dizartrija* – tai garsų tarimo sunkumas, kurį dažnai sukelia smegenų pažeidimas, darantis įtaką artikuliacinio aparato funkcionavimui, balso produkavimui ir kvėpavimo nepakankamumui. Esant dizartrijai kalba būna neaiški, lėta ir sunkiai suprantama, kalbėjimas per garsus arba per tylus, jaučiamas balso įtempimas, atsiranda netolygus ir nenormalus kalbos ritmas, dažnai asmeniui sunku judinti liežuvį ar veido raumenis (Abderrazek ir kt., 2022).

³ *Rinolalija* – patologinė būklė, kai pasikeičia garsų tarimas ir balso tembras. Rinolalijos atsiradimą lemia periferinio kalbos aparato anatominiai ir funkciniai pažeidimai. Šie pažeidimai apima pakitusią minkštojo gomurio funkciją, nesuaugusį gomurį, viršutinės lūpos nesuaugimą, pakitimus nosyje ir nosiaryklėje (Wang ir kt., 2019).

sutrikimas, trukdantis suprasti ir vartoti kalbą. Šis sutrikimas gali turėti įtakos vaiko kalbėjimui, suvokimui, skaitymui ir rašymui. Paul (2020) teigimu, kalbos raidos sutrikimas dar yra žinomas kaip ekspresyvos-recepcinės kalbos sutrikimas. Kartais tai klaidingai laikoma elgesio ar dėmesio problema. Tai visą gyvenimą trunkanti būseną, kuri gali turėti didelę įtaką užmezgant socialinius kontaktus, mokantis ir dirbant. Anot Duffy (2019), maždaug 1-as iš 14-os vaikų turi kalbos raidos sutrikimą. Remiantis Roberts ir kt. (2019), *specifinis kalbos sutrikimas* – tai kalbos vėlavimas arba vystymosi disfazija. Sharma ir Singh (2020) nurodo, kad specifinis kalbos sutrikimas nustatomas tik tada, kai vaiko kalbos sunkumų negali paaiškinti bendras vystymosi vėlavimas, klausos praradimas, fizinis kalbos aparato sutrikimas, autizmo spektro sutrikimas, apraksija ar įgytas smegenų pažeidimas. Anot Lloyd-Esenkaya, Russell ir Clair (2020), *vaikų raidos afazija* yra apibūdinama kaip kalbos sunkumai arba uždelstas kalbos įsisavinimas, kaip manoma, susijęs su smegenų pažeidimu arba smegenų brendimo atsilikimu. Esant afazijai, būdingi ekspresyvos kalbos ir artikuliacijos, sunkesniais atvejais, kalbos supratimo trūkumai. Engelborghs ir De Deyn (2021) teigimu, afazijos požymiai negali būti siejami su sensomotoriniu, intelekto trūkumu, autizmo spektro sutrikimu ar kitais vystymosi sutrikimais. Esant afazijai išlieka normali klausia, bet sutrinka kalbėjimas (garsų tarimas, prozodija), kalbos supratimas, skaitymas, rašymas, skaičiavimas, gali būti artikuliacinio aparato raumenų tonuso sutrikimai.

Kalbos neišsivystymo priežastys. Law ir kt. (2019), Makauskienė ir Ivoškuvienė (2022) kalbos sutrikimus skirsto į pirminius ir antrinius (specifinius). Pirminio pobūdžio kalbos sutrikimai gali būti nulemti dėl įvairių galvos smegenų sričių pažeidimų (intoksikacijų, asfiksijų, centrinės nervų sistemos ligų, traumų, vaikų cerebrinio paralyžiaus ir kt.), o antrinio pobūdžio (kitai vadinami *specifine kalbos raida*) – dėl įvairiapusio raidos sutrikimo, intelekto, klausos ar regos sutrikimų. Minėti autoriai nurodo, kad kalbos neišsivystymas yra pirminio pobūdžio sutrikimas.

Mokslininkai iki šiol nėra nustatę tikslios kalbos neišsivystymo priežasties, tačiau mokslinėje literatūroje dažniausiai minimos šios priežastys: genetiniai veiksniai, neurobiologiniai faktoriai, nepalankūs aplinkos veiksniai. Aljahlan ir Spaulding (2019) teigia, kad 50 – 70 proc. vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, šeimoje bent vienas iš šeimos narių taip pat turi šį sutrikimą. Pasak jau minėtų autorių, kalbos neišsivystymas atsiranda tada, kai mutacija paveikia 7-ąją chromosomą.

Kalbos neišsivystymo požymiai. Tello (2020) teigia, kad dažniausi vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, *požymiai yra šie*: šnekamosios kalbos etapas pasiekiamas vėliau, lyginant su bendraamžiais; pavėluotas žodžių jungimas į sakinį; sunkumas laikantis kalbos taisyklių. Tuo tarpu vyresnių asmenų, turinčių kalbos neišsivystymą, požymiai: ribotas sudėtingų sakinių vartojimas; sunkumas randant tinkamus žodžius; sunkumas suprantant vaizdinę kalbą; skaitymo problemos; nerišlus pasakojimas ir rašymas; dažnos gramatikos ir rašybos klaidos. Remiantis Kim

ir Lee (2021), Sharma ir Singh (2020) bei Selin, Rice, Girolamo ir Wang (2019), kadangi kalbos neišsivystymas yra raidos sutrikimas, pirmieji požymiai pasireiškia jau vaikystėje, bet neišnyksta suaugus. Augant ir vystantis, šio sutrikimo požymiai kinta: pavyzdžiui, vaikystėje galimas didelis gramatinių klaidų kiekis kalbant, o vėlesniuose etapuose vengiama ilgų sakinių tam, kad gramatika būtų taisyklingesnė. Tokiu atveju kalbama glaustai, aiškiai ir organizuotai. Autorių nuomone, reikiama pagalba ankstyvaisiais gyvenimo metais turi didelę įtaką vėlesniems gyvenimo etapams. Daugelis suaugusiųjų, turinčių kalbos neišsivystymą, naudoja strategijas šiems požymiams valdyti, o tai gali pagerinti jų funkcionavimą kasdienybėje, šeimoje, socialinėje bei darbo aplinkose. Sharma ir Singh (2020) teigia, jog *dažniausi kalbos neišsivystymo požymiai, kurie pasireiškia dar vaikystėje*: sunkumai ieškant reikiamų žodžių, kuriais norima perteikti prasmę; sunkumai, išskylantys kuriant sakinius, palaikant pokalbį ar pasakojant istoriją; sunkumai, išskylantys suprantant žodžius, laikantis instrukcijų ar atsakant į klausimus; prasta atmintis; prastas dėmesio išlaikymas ir koncentracija; sunkumai skaitant ar rašant. Moraleda-Sepulveda, Lopez-Resa ir Pulido-Garcia (2023) nurodo, kad kalbos neišsivystymas pasireiškia kartu su dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimu (angl. *attention deficit hyperactivity disorder*) ar disleksija (angl. *dyslexia*).

Makauskienė ir Ivoškuvienė (2022) išskiria tris kalbos neišsivystymo lygius: nežymus kalbos neišsivystymas, vidutinis kalbos neišsivystymas ir žymus kalbos neišsivystymas. Giedgaudienės ir Saulėnienės (2019) teigimu, žymus kalbos neišsivystymas apima sutrikusį vaikų gebėjimą suvokti kalbą bei kalbėti ir reikšti mintis. Vaikai, turintys žymų kalbos neišsivystymą, beveik nekalba, pakankamai ir tinkamai nesuvokia gramatinių formų bei kalbos dalių, linksnių, giminių ir veiksmažodžių. Remiantis Makauskiene ir Ivoškuviene (2022), vidutinis kalbos neišsivystymas apima ribotą kalbos supratimą ir atsiradusius šnekamosios kalbos pradmenis. Vidutinį kalbos neišsivystymą turintys vaikai komunikacijai naudoja nepilnus, netaisyklingus bei iškreiptus žodžius, trumpus sakinius. Anot Giedgaudienės ir Saulėnienės (2019), nežymus kalbos neišsivystymas apima pakankamą rišliosios kalbos vartojimą, kurioje yra fonologinių, gramatinių bei leksinių klaidų. 1-oje lentelėje pagal kalbos neišsivystymo laipsnį pateikiami bei plačiau apibūdinami sutrikimui būdingi požymiai.

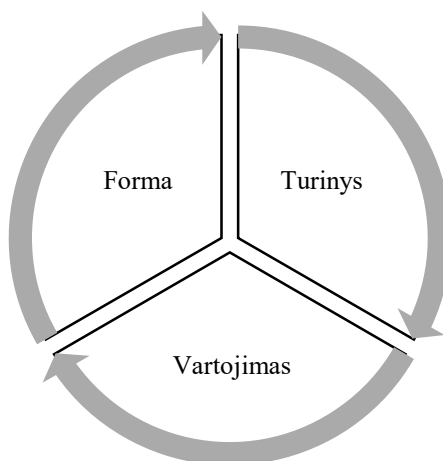
1 lentelė. **Kalbos neišsivystymo požymiai pagal sutrikimo laipsnį** (sudaryta darbo autorės, remiantis Makauskiene ir Ivoškuviene, 2022)

Kalbos neišsivystymo laipsnis	Būdingi požymiai
Nežymus	Neišugdytas foneminis suvokimas; didelis kiekis tarimo klaidų; derinimo klaidos, susijusios su linksnių derinimu, skaitvardžio ir daiktavardžio derinimu, būdvardžio ir daiktavardžio derinimu; netikslus prielinksnių vartojimas; nepakankamas apibendrinamųjų sąvokų, kurios reiškia abstrakčius daiktus, veiksmus ar jų ypatybes, vartojimas kalboje; nepakankami įgūdžiai, susiję su garsine analize;

	dažnas agramatizmų pasireiškimas; minčių raiškos, atspindinčios vaiko supratimą, trūkumas.
Vidutinis	Kalbos supratimo ribotumas; žymūs garsų tarimo trūkumai; keičiami žodžio skiemenys bei iškraipoma garsų struktūra; panašiai skambančių garsų skyrimo trūkumas arba visiškas neskyrimas; vieno žodžio sakinių vyravimas; nežinomų ar nesuprantamų veiksmažodžių ar žodžių keitimas daiktavardžiais; dažnas agramatizmų pasireiškimas.
Žymus	Visiškas kalbėjimo nebuvimas; minčių ar poreikių (norų) raiška, apimanti garsažodžius, mimiką ar gestus; itin ribotas kalbos suvokimas; garsų netarimas arba intensyvus jų keitimas kitais garsais; didesnis pasyvus žodynas, lyginant su aktyviu žodynu; suaugusiojo kalbos mėgdžiojimo trūkumas ar nebuvimas; kartojant žodžius dažniausiai ištariama tik atskira to žodžio dalis; garsinės analizės bei sintezės visiškas nebuvimas.

Taip pat, esant kalbos neišsivystymui, priklausomai nuo kalbos neišsivystymo lygio, pakinta kalbos forma, turinys ir vartojimas, todėl aktualu aptarti kalbos taksonomiją ir ryšį su kalbos neišsivystymu.

Bloom ir Lahey (1978) ir Lahey (1988) sukūrė kalbos kompetencijų sistemą (žr. 1 pav.).

1 pav. Kalbos taksonomija (modifikuota remiantis Lahey, 1988, cit. iš Paul, 2020, p. 25)

Autoriai nurodo, kad kalbą sudaro trys pagrindiniai aspektai, apimantys formą, turinį ir vartojimą:

- *Kalbos formą* sudaro sintaksė, morfologija ir fonologija;
- *Kalbos turinį* sudaro semantiniai kalbos komponentai, turimo žodyno ir žodingumo bei daiktų ir įvykių pažinimo įgūdžiai;
- *Kalbos vartojimą* sudaro pragmatika ir gebėjimas vartoti kalbą socialiniais tikslais.

Vaičių, turinčių kalbos neišsivystymą, kalbos formos ypatumai. Kohnert, Ebert ir Pham (2020) teigia, kad kalbos neišsivystymo požymiai, apimantys kalbos formą, yra gramatikos trūkumai ir klaidos. Gramatiniai trūkumai dažnai atsiranda silpnos fonologijos ir semantikos kontekste, nors kartais gramatiniai trūkumai gali būti ir pavieniai. Gillam ir Marquardt (2019) nurodo, kad vaikai dažniausiai praleidžia morfosintaksinius laiko žymenis kalbėdami

spontaniškai, o tokie morfosintaksiniai laiko žymenys kalboje yra privalomi. Tokiu atveju vaikai nepritaiko būtojo laiko sakinyje ir vartoja esamąjį laiką. McGregor, Goffman, Van Horne, Hogan ir Finestack (2020) teigia, kad vyresniems vaikams, kurie turi kalbos neišsivystymą, dažnai kyla problemų keliant klausimus, t. y. praleidžiamas klausiamasis žodis sakinio pradžioje. Kohnert, Ebert ir Pham (2020) nurodo, kad gramatinės klaidos yra ryškus kalbos neišsivystymo bruožas, bet tai nereiškia, kad vaikai, turintys šį sutrikimą, neturi gramatikos žinių. Dažniausiai jie taiko gramatinės žinias nekonstruktyviai ir nenuosekliai, manydami, kad ne visos gramatinės taisyklės yra privalomos ir reikalingos. McGregor ir kt. (2020) teigia, kad fonologiniai trūkumai dažnai apibūdinami kaip vaiko kalboje vartojamas turimas garsų repertuaras ir tų garsų neteisingo vartojimo klaidų modeliai. JAV atikus epidemiologinį tyrimą, kuriame buvo vertinami kalbos garsų tarimo sutrikimai, nustatyta, kad net 3,8 proc. 6-erių metų amžiaus vaikų turi kalbos garsų tarimo sutrikimų, o kalbos garsų tarimo sutrikimą, koreliuojantį su kalbos neišsivystymu – 1 proc. vaikų. Remiantis Kohnert, Ebert ir Pham (2020), kalbos neišsivystymą turintiems vaikams yra sunku atpažinti garsus, kurie padeda perteikti kalbos prasmę ir manipuluoti šiais garsais.

Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, kalbos turinio ypatumai. McGregor ir kt. (2020) teigia, kad vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, žodynas yra neišplėtotas, bet semantiniai sunkumai kelia dar daugiau iššūkių. Vaikai lėtai mokosi naujų žodžių, jiems kyla sunkumų išlaikant naujas žodžių etiketes, įsimenant ir užkoduojuant semantines naujai išmoktų daiktų ypatybes. Rice (2020) teigia, kad vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, dažnai daro žodžių vartojimo klaidų, pritaikydami kitą prasmę žinomam žodžiui, pavyzdžiui, peilį pavadina šakute, šaukštą – peiliu ir pan. Vaikams augant, didžiausias iššūkis gali būti ne kiek žodžių vaikas žino, bet ką vaikas žino apie tuos žodžius. Pavyzdžiui, vaikai gali nesuvokti, kad žodžiai gali turėti daugiau nei vieną reikšmę, pavyzdžiui, būdvardis „šaltas“ gali reikšti oro temperatūrą lauke arba asmenį, kuris nėra emocionalus ir empatiškas. Remiantis Kohnert, Ebert ir Pham (2020), šis aspektas gali lemti sunkumus suvokiant metaforas, anekdotus, palyginimus ir t. t.

Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, kalbos vartojimo ypatumai. Feldman (2019) nurodo, kad kalbos vartojimas atlieka socialinės komunikacijos funkciją ir padeda pasiekti sąveiką su kitais asmenimis, išreiškiant savo mintis, poziciją ar požiūrį. Vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, dažnai yra sunku suvokti pragmatines taisykles. Tai reiškia, kad sunku inicijuoti pokalbio pradžią ir tą pokalbį palaikyti, sunku pateikti bet kokius paaiškinimus. Butler, Kiran ir Tager-Flusberg (2020) tyrime nustatyta, kad vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, bendraamžiams dažnai atrodo sutrikę ir turintys prastą emocinį situacijos konteksto suvokimą. Remiantis Feldman (2019), kalbos neišsivystymą turintiems vaikams sunku suprasti bendrą kontekstą, daryti preliminarias išvadas.

Apibendrinus galima teigti, kad kalbos sutrikimai yra skirstomi į pirminius ir antrinius. Pirminius kalbos sutrikimus lemia galvos smegenų pažeidimas (centrinės nervų sistemos ligos,

traumos, vaikų cerebrinis paralyžius ir kt.). Tuo tarpu antriniai kalbos sutrikimai siejami su šiomis būklėmis: klausos pažeidimas arba kurtumas, regos sutrikimas, esanti intelektinė negalia, autizmo spektro sutrikimas. Kalbos neišsivystymas yra pirminio pobūdžio kalbos sutrikimas. Lietuvos medicininėje praktikoje yra išskiriami kalbos išraiškos (F80.1) ir kalbos supratimo (F80.2) sutrikimai. Mokslininkai nėra nustatę tikslios kalbos neišsivystymo priežasties, tačiau mokslinėje literatūroje dažniausiai minimos šios priežastys: genetiniai veiksniai, neurobiologiniai faktoriai, nepalankūs aplinkos veiksniai. Kalbos neišsivystymas turi įtakos kalbos formai, turiniui ir vartojimui. Kalbos formą sudaro sintaksė, morfologija ir fonologija. Kalbos turinį sudaro semantika, o vartojimą – pragmatika. Mokslinėje literatūroje išskiriami trys kalbos neišsivystymo lygiai: nežymus, vidutinis ir žymus. Kalbos neišsivystymui būdingas didelis neatitikimas tarp vaiko bendro kognityvinio lygio (paprastai neverbaliųjų intelekto rodiklių) ir funkcinio kalbos lygio. Kalbos neišsivystymą turintys vaikai laikosi netipinio kalbos įsisavinimo ir vartojimo modelio. Dažnai vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, turi darbinės atminties trūkumą, o tai gali turėti įtakos ir kalbos raiškai. Kalbos neišsivystymo poveikis vaiko raidai išlieka iki pilnametystės.

1.2. Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo teoriniai aspektai

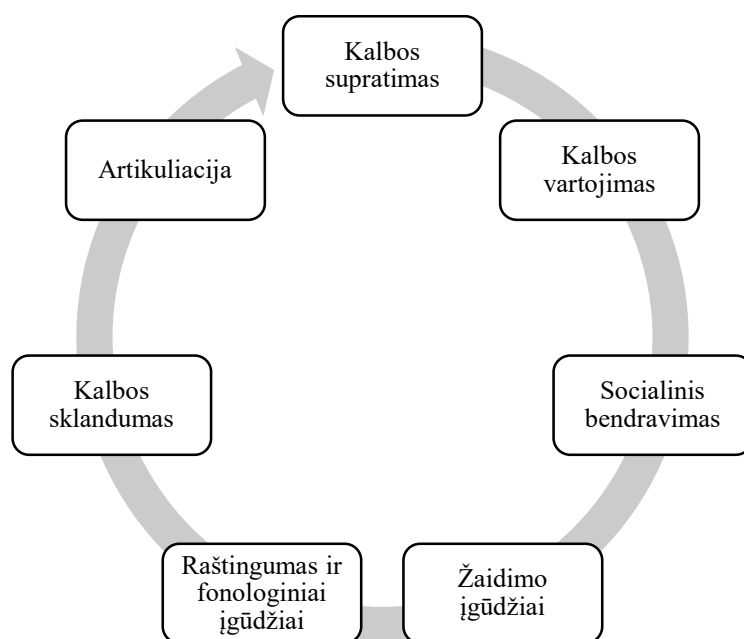
Šiame poskyryje pateikiamos vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, vertinimo strategijos tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste, nurodomos kalbos vertinimo dedamosios.

1.2.1. Logopedinis vertinimas tarptautiniame kontekste

Remiantis Selin, Rice, Girolamo ir Wang (2019), logopedų kompetencija apima asmenų bendravimo analizę ir kalbos raidos bei raiškos ypatumų vertinimą. Logopedai vertina kalbos, pažinimo bei maitinimo / rijimo įgūdžius. Tai leidžia jiems nustatyti problemą ir geriausią būdą ją įveikti. Barnes ir Bloch (2019) nurodo, kad dažniausiai logopedas vertina vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, šiais būdais: 1) diskusija su tėvais/globėjais; 2) neformalus vertinimas; 3) formalus vertinimas. Pasak minėtų autorių, įvertinimo būdas priklauso nuo vaiko amžiaus ir poreikių. Tai gali būti žaidimas naudojant žaislus arba labiau struktūrizuota ir formalesnė aplinka. Thomas, Schulz ir Ryder (2019) nurodo, kad kai kuriais atvejais reikalingas pokalbis su tėvais ar globėjais. Logopedo ir tėvų / globėjų pokalbis dažnai padeda specialistui įvertinti šeimos situaciją, poreikius ir rūpesčius, taip pat šio pokalbio metu vertinama medicininė šeimos istorija, vaiko raidos ypatumai. Pokalbis su tėvais ar globėjais padeda logopedui įvertinti, kuris vaiko vertinimo būdas – formalus ar neformalus – bus labiau tinkamas. Morgan ir kt. (2019) teigia, kad logopedo ir tėvų

pokalbis turi įtakos tėvų / globėjų motyvacijos ir įsitraukimo padidėjimui vaiko ugdymo procese. Barnes ir Bloch (2019) nurodo, kad neformalus vaiko, turinčio kalbos neišsivystymą, vertinimas dažnai būna atliekamas žaidimo forma. Būtent žaidimo metu vaikai mokosi bendrauti ir suprasti juos supantį pasaulį bei jo koncepciją. Atliekant neformalų vertinimą žaidimo forma, vaikas gali parodyti, kaip jis bendrauja. Logopedas, naudodamas žaidimą, skatina ir vertina įvairius vaiko bendravimo tipus, o surinktą informaciją naudoja vaiko kalbos raidos ir ypatumų vertinimui. Rinaldi ir kt. (2021) nurodo, kad formalus vertinimas yra standartizuotas. Dažnu atveju standartizuotas vertinimas yra naudojamas kartu su neformaliu, nes būtent žaidimas padeda sukurti vaiko ir logopedo ryšį. Barnes ir Bloch (2019) teigia, kad standartizuotas vertinimas atliekamas laikantis griežtų kriterijų. Toks vertinimas yra objektyvus, patikimas, pagrįstas ir duoda nuoseklius rezultatus. Atliekant formalų standartizuotą vertinimą, vaiko rezultatus galima palyginti su įprastai besivystančių to paties amžiaus vaikų rezultatais. Rinaldi ir kt. (2021) pabrėžia, kad standartizuoti vertinimai turi trūkumų. Vienas iš didžiausių formalaus vertinimo trūkumų yra tai, kad tokio vertinimo metu logopedas negali surinkti informacijos apie tai, kaip vaiko kalbos raidos sutrikimas veikia jo kasdienį gyvenimą ir gyvenimo kokybę. Formalaus vertinimo rezultatus gali paveikti ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, vaiko psichologinė būsena vertinimo metu, dėmesys ir klausymasis.

Pasak Thomas, Schulz ir Ryder (2019) logopedai, esant kalbos neišsivystymui, pasirinkę vieną iš trijų vertinimo būdų arba jų kombinaciją, vertina šiuos aspektus: kalbos supratimą, kalbos vartojimą, kalbos pragmatiką (socialinę komunikaciją), žaidimo įgūdžius, raštingumą bei fonologinius įgūdžius, kalbos sklandumą, artikuliaciją (žodžių ir garsų tarimą) (žr. 2 pav.).

2 pav. Kalbos vertinimo dedamosios (sudaryta darbo autorės, remiantis Thomas, Schulz ir Ryder, 2019)

Petit ir kt. (2020) nurodo, kad vertinant *kalbos supratimą* siekiama įvertinti, kaip vaikas supranta šnekamąją kalbą. Šis vertinimas apima skirtingų žodžių supratimo, teikiamų instrukcijų, sakinių struktūrų įvairovės ir abstrakčios kalbos supratimo vertinimą. Kalbos supratimas vertinamas siekiant nustatyti, kokius įgūdžius vaikas jau turi suprasdamas kitus kalbančiuosius ir išsiaiškinti, kokius įgūdžius vaikui reikia išsiugdyti, kad būtų sumažinti bendravimo sunkumai. Kalbos supratimo vertinimas atliekamas vaikams, kuriems būna sunku suprasti šnekamąją kalbą. Remiantis Soriano ir Hustad (2021) sritys, kurios yra vertinamos atliekant kalbos supratimo vertinimą, apima: garsų apdorojimą; dėmesį ir atmintį; žodžių suvokimą; skirtingų prasiūvų suvokimą; išvadų darymą; semantinius įgūdžius; sintaksės ir morfologijos įgūdžius. Petit ir kt. (2020) nurodo, kad šnekamosios kalbos supratimas yra bendravimo ir žmogiškosios sąveikos pagrindas. Vaikas turi sugebėti suprasti, kas yra sakoma, kad galėtų tinkamai reaguoti. Vaikas, kuris nenaudoja savo amžiui tinkamų kalbinių įgūdžių, gali neteisingai suprasti, kas buvo sakoma, jam gali būti sunku vykdyti instrukcijas. Pasak Soriano ir Hustad (2021), vaikai, turintys kalbos supratimo sunkumų, supranta tik dalį instrukcijos nurodymo ir sunkiai supranta tam tikrų žodžių reikšmę. Remiantis Dada, Flores, Bastable ir Schlosser (2021), kai kuriais atvejais vaikai, turintys kalbos supratimo sutrikimų, gali suprasti tai, kas yra sakoma pažodžiui, bet nesupranta idiomų ar juokų. Tokie sunkumai turi įtakos vaiko gebėjimui pateikti tinkamus atsakymus. Petit ir kt. (2020) tyrime gauta, kad kalbos supratimo sutrikimai koreliuoja su prasta socialine sąveika ir akademinė pažanga. Remiantis Barker ir kt. (2019), kalbos supratimo vertinimas padeda nustatyti, ar vaikas turi tokius kalbos raidos sutrikimus kaip alalija, specifinis kalbos sutrikimas, afazija ir būklės, būdingas antriniams kalbos sutrikimams, kurie koreliuoja su autizmo spektro sutrikimais, įgyta galvos/smegenų trauma, vystymosi vėlavimu, Dauno sindromu, mokymosi sutrikimu ar insultu.

Vyshedskiy ir Khokhlovich (2022) nurodo, kad vertinant *ekspresyviąją kalbą* (kalbos vartojimą), siekiama įvertinti vaiko šnekamosios kalbos įgūdžius. Konkrečiai kalbama apie tris sritis, kurios yra šnekamosios kalbos dalis: semantika, morfologija ir sintaksė. Ekspresyvosios kalbos vertinimas padeda nustatyti, kokius kalbos raiškos įgūdžius turi vaikas, ir kokius įgūdžius reikia tobulinti. Ekspresyvosios kalbos vertinimas atliekamas vaikams, kuriems sunku reikšti savo mintis ir emocijas suprantamai. Remiantis Scarabello ir kt. (2020), sritys, kurios yra vertinamos atliekant ekspresyvosios kalbos vertinimą, apima: semantiką (pavienių žodžių skaičių, žodžių suderinamumą, žodingumą, netinkamų žodžių vartojimą), morfologiją (gramatinių žymenų vartojimą, daugiskaitos vartojimą, laikų vartojimą, tinkamos žodžio formos vartojimą, negatyvų vartojimą), sintaksę (sakinių ilgį, pasisakymų diapazoną, naudojamus sakinių tipus, taisyklingos žodžių tvarkos vartojimą). Abbeduto ir kt. (2020) teigia, kad ekspresyvioji kalba leidžia vaikui išreikšti savo mintis, jausmus ir nuomonę. Vaikai, turintys ekspresyvosios kalbos sutrikimų, sunkiai išreiškia save ir lieka neišgirsti. Tokie vaikai neturi įvairaus žodyno, jiems sunku vartoti

teisingą žodžių tvarką sakiniuose, o kai kuriais atvejais kalbėdami vartoja tik atskirus žodžius arba kalbama ilgais sudėtingais ir nereikšmingais, informacijos nesuteikiančiais sakiniais. Šie sunkumai gali paveikti vaiko bendravimo gebėjimus ir socialinę sąveiką. Remiantis Vyshedskiy ir Khokhlovich (2022), ekspresyviosios kalbos vertinimas padeda nustatyti, ar vaikas turi tokius kalbos raidos sutrikimus kaip alalija, specifinis kalbos sutrikimas, afazija, dispraksija ir būklės, būdingas antriniams kalbos sutrikimams, kurie koreliuoja su autizmo spektro sutrikimais, įgyta galvos/smegenų trauma, vystymosi vėlavimu, Dauno sindromu, mokymosi sutrikimu ar insultu.

Reindal ir kt. (2021) nurodo, kad vertinant *pragmatinę kalbą* (socialinį bendravimą), siekiama įvertinti vaiko šnekamosios kalbos suvokimą ir žodinę raišką. Šiuo vertinimu siekiama nustatyti, ar nėra sutrikusi vaiko kalbos raida. Remiantis Adams ir Gaile (2020) sritys, kurios yra vertinamos atliekant pragmatinės kalbos vertinimą, apima: sakinio prasmės suvokimą (vertinama, kaip vaikai supranta įvairaus ilgio ir sudėtingumo sakinius), išvadų numatymą (vertinamas vaiko gebėjimas iš pateiktos informacijos ir vaizdinės medžiagos numatyti išvadas), daiktų ar veiksmų įvardijimą (vertinami vaikų žodyno pritaikymo įgūdžiai), sintaksinę formuluotę (vertinamas vaikų gebėjimas kurti įvairius gramatiškai taisyklingus sakinius), semantinius sprendimus (vertinamas vaikų gebėjimas susieti dvi nuotraukas ar žodžius). Pasak Reindal ir kt. (2021), norint gauti papildomos informacijos, taip pat gali būti vertinami ne pažodinio kalbos suvokimo ir pasakojimo įgūdžiai. Remiantis Adams ir Gaile (2020), pragmatinės kalbos vertinimas padeda nustatyti, ar vaikas turi tokius kalbos raidos sutrikimus kaip specifinis kalbos sutrikimas, afazija, dispraksija ir būklės, būdingas antriniams kalbos sutrikimams, kurie koreliuoja su autizmo spektro sutrikimais, įgyta galvos/smegenų trauma, vystymosi vėlavimu, Dauno sindromu, mokymosi sutrikimu ar insultu.

Remiantis Feldman (2019), vertinant *žaidimo įgūdžius*, dažnu atveju siekiama įvertinti vaiko šnekamosios kalbos įgūdžius. Simbolinis žaidimas yra labai susijęs su kalbos raida. Tai reiškia, kad kuo geresnis vaiko gebėjimas žaisti reprezentatyviai, tuo geriau vystosi vaiko kalbos įgūdžiai. Gallagher ir Chiat (2009) tyrime nustatyta, kad lavinant simbolinio žaidimo įgūdžius, pagerėjo vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, vokalizacija. Šis efektas atsirado net jei vokalizacija nebuvo skatinama ar sustiprinta per visą žaidimo intervenciją. Lifter ir Bloom (1989) išilginiai tyrimai parodė, kad panašūs žaidimo ir kalbos perėjimai atsiranda tuo pačiu metu. Pavyzdžiui, santykių tarp žaidimo objektų konstravimo atsiradimas sutapo su pirmųjų žodžių atsiradimu. Be to, žodyno šuolis įvyko tada, kai vaikai mokėsi konkrečių žaidimų objektų santykių, pavyzdžiui, naudojo žaislinį šaukštą lėlei maitinti. Tyrime taip pat nustatyta, kad šie pokyčiai įvyko vienu metu, nepaisant chronologinio amžiaus skirtumo, kai vaikai pasiekė šiuos vystymosi taškus.

Barton-Hulsey, Sevcik ir Romski (2018) nurodo, kad vertinant *fonologinius įgūdžius* siekiama įvertinti vaiko tarimą ir garsų tarpusavio sąveiką. Pasak Browder, Ahlgrim-Delzell ir

Wood (2015), šiuo metu yra nedaug vertinimo priemonių, leidžiančių įvertinti vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, fonologinius įgūdžius. Preston ir Edwards (2010) sukūrė eksperimentinį fonologinių įgūdžių vertinimą, kuriam nereikia žodinio atsako, kad būtų galima įvertinti vaikų, turinčių kalbos raiškos sutrikimų, fonologinius įgūdžius. Fonologiniai įgūdžiai, kurie yra vertinami, apima kalbos rimą, kalbos segmentavimą, fonemų maišymą, norint sudaryti žodį.

Vilniaus Pedagoginės Psichologinės tarnybos (2018) teigimu, vertinant *kalbos sklandumą ir artikuliaciją*, vertinamas vaiko gebėjimas greitai ir lengvai pasakyti tai, ką nori. Tai nepertraukiamas artikuliacijos aparato judėjimas, kurio pagalba taisyklingai ir aiškiai tariami garsai, jų deriniai, parenkami tinkami žodžiai bei taikomos gramatinės taisyklės. Sakiniai sudaromi tiksliai, vaikas moka adekvačiai reaguoti bei išreikšti savo mintis kintančiose kalbinėse situacijose.

1.2.2. Logopedinis vertinimas nacionaliniame kontekste

Makauskienės ir Ivoškuvienės (2022, p. 182) teigimu, Lietuvoje trūksta standartizuotų vaikų kalbos vertinimo metodikų. Vienintelė standartizuota metodika mūsų šalyje – *Urtės ir Motiejaus diena*, kuri skirta 5-7 metų amžiaus vaikams. Šią metodiką gali naudoti pedagoginių ir psichologinių tarnybų logopedai bei psichologai. Ugdymo įstaigų logopedai dažniausiai naudoja Gaulienės, Giedrienės ir Grikainienės (2000) metodinę priemonę *Kalbos tyrimas* bei kalbos įvertinimo korteles (1, 2, 3 formos). Priklausomai nuo kalbos neišsivystymo lygio, t. y. nežymus, vidutinis arba žymus, yra išskiriamos dvi skirtingos kalbos vertinimo formos. Kalbos įvertinimo kortelėje (2 forma), kuri padeda prognozuoti nežymų, vidutinį kalbos neišsivystymą ar sulėtėjusį kalbos vystymąsi įvairaus amžiaus vaikams, vertinami šie aspektai: bendrasis kalbos apibūdinimas, rišlioji kalba, kalbos gramatinė sandara, žodynas, tartis, foneminis suvokimas, fizinė branda, bendroji ir smulkioji motorika, klausa, balsas, kvėpavimas, kalbos tempas ir kalbos padargų būklė. 2-oje lentelėje pateikiamas nežymaus arba vidutinio kalbos neišsivystymo vertinimo instrumento aprašas su tiksliais metodikomis, kurios naudojamos kiekvienam iš nurodytų aspektų įvertinti.

2 lentelė. **Nežymaus ir vidutinio kalbos neišsivystymo vertinimo teoriniai ypatumai** (sudaryta darbo autorės, remiantis Gauliene, Giedriene ir Grikainiene, 2000; kalbos įvertinimo kortele, 2 forma)

Vertinamos sritys	Vertinimo metodikos ir jų turinys
Bendrasis kalbos apibūdinimas	Bendrajam kalbos apibūdinimui naudojamas pokalbio metodas, kai vaikui užduodami šie klausimai: <i>kuo tu vardu? Kokia tavo pavardė? Kiek tau metų? Ar turi broliuką, sesutę? Ar jie vyresni už tave? Kas tavo geriausias draugas? Koks dabar metų laikas? Kur gyveni? Kaip vadinasi miestas (kaimas), kuriame gyveni?</i>
Rišlioji kalba	Rišliosios kalbos vertinimui naudojami pasakojimo, atpasakojimo, patirto įvykio ir daiktų apibūdinimo metodai. Vertinant rišliąją kalbą, visų pirma, vaiko prašoma pateikti pasakojimą pagal siužetinį paveikslėlį, po to užduotis sunkinama ir prašoma pateikti

	pasakojimą pagal siužetinių paveikslėlių seriją, atpasakoti išgirstą tekstą, papasakoti apie patirtą įvykį (pavyzdžiui, atstogas) ir apibūdinti skirtingus daiktus.
Kalbos gramatinis taisyklingumas	Kalbos gramatinė sandara vertinama naudojant daiktavardžių kaitymo linksniais, daugiskaitos sudarymo, priesaginių daiktavardžių darybos, daiktavardžio ir skaitvardžio derinimo, prielinksnių vartojimo,rieveksmių vartojimo bei sakinių sudarymo iš pateiktų žodžių metodus.
Žodynas	Žodynas vertinamas naudojant daiktavardinės leksikos, būdvardinės leksikos, veiksmažodinės leksikos vertinimo metodus. Daiktavardinė leksika vertinama paprašius vaiko pavadinti daiktus esančius paveikslėliuose, pateikiant apibendrintus žodžius skirtingoms žodžių grupėms, įvardinant objektus pagal pateikiamus aprašymus, būdvardinė leksika vertinama paprašius vaiko pateikti ypatybių pavadinimus, antonimus pagal nurodytus sakinius. Veiksmažodinė leksika vertinama paprašius vaiko pavadinti skirtingus atliekamus veiksmu, matomus paveikslėliuose, įvardinti skirtingą judėjimo specifikaciją bei įvardijant kam reikalingi skirtingi procesai, pavyzdžiui: <i>kam reikalingos lempos?</i>
Tartis	Tartis vertinama atskirų garsų tarimo, skiemenų tarimo, garsų tarimo žodžiuose, sudėtingos struktūros žodžių ištarimo metodais. Vaiko prašoma išarti tokius skiemenis kaip <i>a-, sio-, šu-, šiu-, za-, zio-, žo-, žiu-</i> . Vaiko prašoma išarti skirtingus žodžius ir vertinama, kaip vaikas tuose žodžiuose taria skirtingus garsus. Po to vaiko prašoma išarti sudėtingos struktūros žodžius, tokius kaip <i>sportbatis, rankšluostis, kaklaraištis</i> .
Foneminis suvokimas	Foneminis suvokimas vertinamas nustatant ar yra nurodytas garsas garsų eilėje, skiemenyse, žodžiuose, tariant skiemenų eiles, skiriant žodžius, kurie yra panašūs garsine sudėtimi, diferencijuojant ilguosius ir trumpuosius balsius.
Taip pat vertinama branda, bendroji ir smulkioji motorika, klausa, balsas, kvėpavimas, kalbos tempas bei kalbos padargų, tokių kaip lūpos, liežuvis, liežuvio pasaitėlis, dantys, jų sąkandis, liežuvėlis ir gomurys, būklė.	

Kalbos įvertinimo kortelėje (3 forma), kuri padeda prognozuoti žymų ar vidutinį kalbos neišsivystymą, ar sulėtėjusį kalbos vystymąsi įvairaus amžiaus vaikams, vertinami šie aspektai: bendravimas, bendrasis kalbos apibūdinimas, fizinė branda, bendroji ir smulkioji motorika, klausa, balsas, kvėpavimas, kalbos padargų būklė, tartis, suvokimas, kalbos supratimas, gramatinių formų supratimas. 3-oje lentelėje pateikiamas žymaus arba vidutinio kalbos neišsivystymo vertinimo instrumento aprašas su tiksliais metodikomis, kurios naudojamos kiekvienam iš nurodytų aspektų įvertinti.

3 lentelė. **Žymaus ir vidutinio kalbos neišsivystymo vertinimo teoriniai ypatumai** (sudaryta darbo autorės, remiantis Gauliene, Giedriene ir Grikainiene, 2000; kalbos įvertinimo kortele, 3 forma)

Vertinamos sritys	Vertinimo metodikos ir jų turinys
Bendravimas	Bendravimas vertinamas stebint mimiką ir judesius, įvertinant ar vaikas kalba garsažodžiais, paties sudarytais žodžiais ar kitais būdais.
Bendroji kalba	Bendroji kalba vertinama pokalbio metodu ir vertinant kalbėjimo tempą. Pokalbio metu užduodami šie klausimai: <i>kuo tu vardu? Kiek tau metų? Ar turi broliuką, sesutę? Kur tu gyveni?</i>
Tartis	Vertinant tartį logopedas tikrina, kuriuos garsus, skiemenis, žodžius vaikas taria savarankiškai ir atkartoja paskui logopedą.
Suvokimas	Vertinimas susideda iš suvokimo klausia ir rega vertinimo. Vertinant suvokimą klausia, nustatoma garso sklaidimo kryptis, garsų diferencijavimas, skirtingų garsinių signalų skyrimas, 2-3 garsų, skiemenų pakartojimas. Vertinant suvokimą rega, vertinama kaip vaikas sudeda daiktus pagal dydį, kaip sudeda paveikslėlius iš 2, 3 ar 4 ir daugiau dalių, taip pat vertinamas vienodos spalvos ar formos daiktų atrinkimas.

Kalbos supratimas, pasyvus ir aktyvus žodynas	Vertinamas nurodymų supratimas ir atlikimas, veiksmo krypties supratimas, objekto vietos supratimas, žaislų pavadinimų žinojimas, aplinkos daiktų žinojimas, veiksmų žinojimas, daiktų požymių žinojimas, kūno dalių žinojimas. Vertinama ar vaikas geba priskirti apibendrinamuosius žodžius, ar geba pasakyti sakinius.
Gramatinių formų supratimas	Vertinama ar vaikas supranta daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos formas, prielinksnius, mažybinius žodžius.
Taip pat vertinama branda, bendroji ir smulkioji motorika, klausa, balsas, kvėpavimas, kalbos padargų, tokių kaip lūpos, liežuvis, liežuvio pasaitėlis, dantys, liežuvėlis ir gomurys, būklė.	

Apibendrinus galima teigti, kad dažniausiai logopedas vertina vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, šiais būdais: pokalbiu su tėvais/globėjais, atlikdamas neformalų ir (ar) formalų vertinimą. Logopedo ir tėvų / globėjų pokalbis padeda specialistui įvertinti šeimos situaciją, poreikius ir rūpesčius, taip pat šio pokalbio metu vertinama medicininė šeimos istorija, vaiko raidos ypatumai. Neformalus vaiko, turinčio kalbos neišsivystymą, vertinimas dažnai būna atliekamas žaidimo forma. Būtent žaidimo metu vaikai mokosi bendrauti ir suprasti juos supantį pasaulį bei jo koncepciją. Užsienio šalių praktikoje formalus (standartizuotas) vertinimas naudojamas kartu su neformaliu, nes žaidimas padeda sukurti vaiko ir logopedo ryšį. Logopedai, esant kalbos neišsivystymui, pasirinkę vieną iš trijų vertinimo būdų arba jų kombinaciją, vertina šiuos aspektus: kalbos supratimą, kalbos išraišką, pragmatinę kalbą, žaidimo įgūdžius, raštingumą, fonologinius įgūdžius, kalbos sklandumą ir artikuliaciją. Sritys, kurios yra vertinamos atliekant kalbos supratimo vertinimą, apima: garsų apdorojimą; dėmesį ir atmintį; žodžių suvokimą; skirtingų prasmių suvokimą; išvadų darymą; semantinius įgūdžius; sintaksės ir morfologijos įgūdžius. Sritys, kurios yra vertinamos atliekant kalbos išraiškos vertinimą, apima: semantiką (pavienių žodžių skaičių, žodžių suderinamumą, žodingumą, netinkamų žodžių vartojimą), morfologiją (gramatinių žymenų, daugiskaitos, laikų, tinkamos žodžio formos ir negatyvų vartojimą), sintaksę (sakinių ilgį, pasisakymų diapazoną, vartojamus sakinių tipus, taisyklingos žodžių tvarkos vartojimą). Sritys, kurios yra vertinamos atliekant pragmatinės kalbos vertinimą, apima: sakinio prasmės suvokimą, išvadų numatymą, daiktų ar veiksmų įvardijimą, sintaksinę formuluotę, semantinius sprendimus. Logopedai, vertindami vaikų kalbos neišsivystymą Lietuvoje, naudoja metodinę priemonę Kalbos tyrimas bei kalbos įvertinimo korteles (1, 2, 3 formos), priklausomai nuo kalbos neišsivystymo laipsnio. Esant nežymiam arba vidutiniam kalbos neišsivystymui, vertinamas bendrasis kalbos apibūdinimas, rišlioji kalba, kalbos gramatinė sandara, žodynas, tartis, foneminis suvokimas, fizinė branda, bendroji ir smulkioji motorika, klausa, balsas, kvėpavimas, kalbos tempas ir kalbos padargų būklė. Tuo tarpu esant žymiam arba vidutiniam kalbos neišsivystymui, vertinamas bendravimas, bendrasis kalbos apibūdinimas, fizinė branda, bendroji ir smulkioji motorika, klausa, balsas, kvėpavimas, kalbos padargų būklė, tartis ir suvokimas.

1.3. Logopedinės pagalbos teikimo vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, teoriniai aspektai

Šiame poskyryje bus pateikiama logopedinės pagalbos teikimo samprata ir kontekstas, aptariamas logopedinės pagalbos teikimo intensyvumas, pateikiamos kalbos neišsivystymo įveikimo kryptys, strategijos. Taip pat bus aptariami kalbos ugdymo ypatumai, atsižvelgiant į kalbos neišsivystymo lygį.

Logopedinės pagalbos teikimo samprata ir kontekstas. Remiantis Įsakymu dėl švietimo sektoriaus ir bibliotekų veiklos profesinio standarto patvirtinimo (2019), *logopedinės pagalbos teikimas* apibrėžiamas kaip: „Tiesioginės ir netiesioginės individualios, grupinės logopedinės pagalbos teikimas logopedo kabinete ir (ar) klasėje ar grupėje. Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų įveikimas, sutrikimo požymių raiškos mažinimas ar kompensavimas. Specifinių, įrodymais grįstų kalbėjimo ir kalbos strategijų, tradicinių ir inovatyvių edukacinių priemonių parinkimas ir taikymas, ugdymo turinio individualizavimas, diferencijavimas. Teisiškas ir etiškas konfidencialios informacijos apie asmenį, turintį kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, bei jo šeimą saugojimas ir naudojimas“. Vadovaujantis Įsakymu dėl specialiosios pedagoginės pagalbos asmeniui iki 21 metų teikimo ir kvalifikacinių reikalavimų nustatymo šios pagalbos teikėjams (2011), švietimo ir specialiąją pagalbą, atsižvelgiant į vaikų ugdymosi poreikius, gali teikti šie specialistai: logopedas, specialusis pedagogas, tiflopedagogas, surdopedagogas. Įsakyme nurodoma, jog pagrindinės logopedo, specialiojo pedagogo, tiflopedologo, surdopedologo darbo formos yra: 1) pratybos (individualios, pogruginės (2–4 mokiniai), grupinės (5–8 mokiniai)); 2) pedagogų ir kitų ugdyme dalyvaujančių specialistų bei mokinio tėvų (globėjų, rūpintojų) konsultavimas; 3) pagalba pamokoje ar kitaip organizuojamoje mokinio (mokinių) ugdymosi veikloje, jei yra poreikis. Pasak Makauskienės ir Ivoškuvienės (2022, p. 184), logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, yra teikiama individualių ir pogruginių pratybų metu. Vaikai skirstomi į pogrupius, atsižvelgiant į jų amžių, kalbos neišsivystymo lygį ir sutrikimo priežastį. Autorių teigimu, pagrindinis pogruginių pratybų tikslas – žaidybinės veiklos metu skatinti vaikų bendravimą, kalbos supratimą ir verbalizaciją. Law, McKean, Murphy ir Thordardottir (2019) teigimu, logopedinės pagalbos teikimas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, apima įvairių požiūrių, strategijų ar konkrečių technikų taikymą, siekiant pagerinti vaikų sąveiką socialiniame kontekste ir integraciją į visuomenę. Logopedinės pagalbos teikimas kalbos neišsivystymą turintiems vaikams yra sutelktas į gramatinių, fonologinių, žodyno bei pragmatikos įgūdžių tobulinimą.

Logopedinės pagalbos intensyvumas. Pasak Warren, Fey ir Yoder (2007), logopedinės pagalbos intensyvumą apibūdina trys kiekybiniai komponentai: tai intervencijos trukmė,

dažnumas ir taikomos intervencijos laikotarpis. Taip pat intervencijos intensyvumą apibrėžia ir kokybinis komponentas – intensyvumo forma. Intensyvumo forma reiškia tipines užduotis arba veiklą, per kurias vyksta kalbos mokymo epizodai. Minėti autoriai teigia, kad intervencijos trukmė apibrėžiama kaip tinkamai paskirtų mokymo epizodų skaičius per vieną intervencijos seansą; intervencijos dažnumas gali būti apibrėžtas kaip intervencijos seansų skaičius per laiko vienetą (t. y. dieną, savaitę, mėnesį); bendra intervencijos trukmė (taikomos intervencijos laikotarpis) – tai bendras laikotarpis, per kurį teikiama intervencija. Remiantis Zeng, Law ir Lindsay (2012), yra prieštaringų įrodymų dėl intervencijos intensyvumo, kuris teikia didžiausią naudą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą. Law ir Conti-Ramsden (2000) teigimu, mažai tikėtina, kad užteks 6 valandų intervencijos per 6 mėn. laikotarpį tam, kad būtų pasiekiami teigiami rezultatai. Mokslininkai vis dar nėra nustatę optimalaus intervencijos intensyvumo apibrėžimo, tačiau, lyginant pagal bendro intervencijos laikotarpio trukmę, Nye, Foster ir Seaman (1987) nustatė, kad intervencijos, trukusios ilgiau nei 13 savaičių, nebuvo tokios veiksmingos kaip trumpesnės trukmės, t. y. 1–12 savaičių, intervencijos, o didžiausias poveikis nustatytas, kai taikytos 4–12 savaičių trukmės intervencijos. Tačiau Law ir kt. (2004) nustatė, kad intervencijos, trunkančios ilgiau nei 8 savaites, atrodė veiksmingesnės nei trumpiau trukusios intervencijos. Nye ir kt. (1987) teigimu, seanso trukmė, trumpesnė nei 90 minučių, duoda didesnę efektą nei ilgesnė sesija. Tuo tarpu Jacoby ir kt. (2002) nurodo, kad pagerėjimo tikimybė padidėja, kai logopedinė intervencija taikoma mažiausiai 20 valandų. Remiantis Justice (2018), didžiausią naudą duoda intervencijos, kurios vykdomos pertraukiamai ir nėra ilgos trukmės. Vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, pasiekia geresnių rezultatų, kai taikomos dažnos ir trumpos trukmės intervencijos, lyginant su tais, kuriems taikomos retos ir ilgos trukmės intervencijos. Reta intervencija yra suprantama kaip intervencija, kuri vyksta 1 kartą per savaitę, o dažna, kuri vyksta 3 kartus per savaitę. Ilga trukmė suprantama kaip 15 minučių tam tikro seanso, o trumpa 2 minutės. Pasak Makauskienės ir Ivoškuvienės (2022), teikiant tiesioginę pagalbą kalbos neišsivystymą turintiems vaikams, logopedinės pratybos vykdomos du kartus per savaitę po 30 minučių.

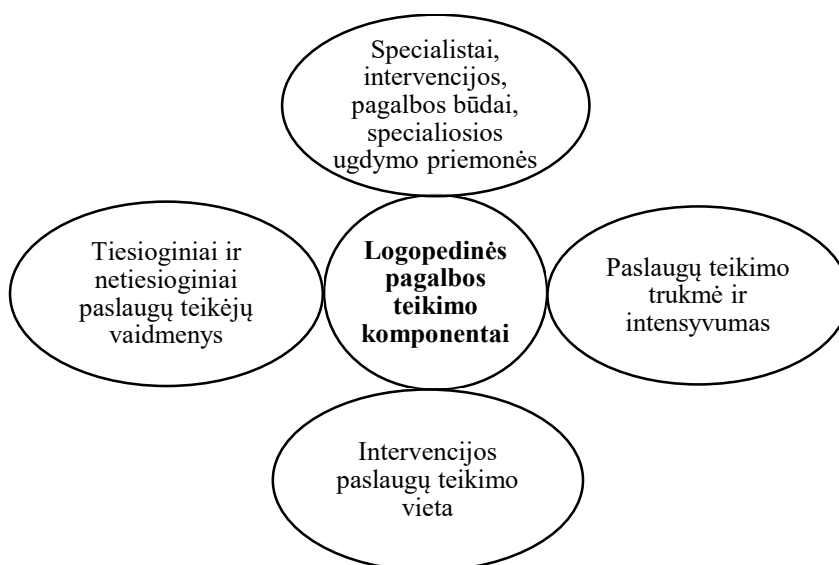
Pagalbos teikimo kryptys ir strategijos. Makauskienė ir Ivoškuvienė (2022, p. 184) išskiria šias logopedinių pratybų kryptis vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą: vaikų tarpusavio bendravimo skatinimas; kalbos supratimo, girdimojo suvokimo ir foneminės klausos ugdymas; gebėjimo kalbėti skatinimas; kalbinės medžiagos kartojimas įvairiose bendravimo situacijose; gebėjimo naudotis sukauptomis kalbos priemonėmis ugdymas; artikuliacijos aparato rengimas garsams tarti; garsų tarimo skatinimas ir mokymas; bendrosios ir smulkiosios motorikos judesių derinimas su kalbinių gebėjimų ugdymu; pažinimo procesų lavinimas.

Pasak Turkstra ir kt. (2016), pasirenkant logopedinės pagalbos teikimo strategijas, svarbu atsižvelgti į tikslus, kurių siekiama kiekvienu konkrečiu atveju, priklausomai nuo kalbos

neišsivystymo lygio. Autorius teigia, kad logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, naudojantis skirtingais požiūriais, gali apimti mokymo veiklą, kurios komponentai aiškiai suprantami vaikui, numanomo mokymosi veiklą, mokymo veiklą taikant išorinio atlygio sistemą, mokymo veiklą per situacijas, atminties įgūdžių lavinimą, ilgalaikių žinių tobulinimą, mokymą pagal konkrečias taisykles ir mokymą pagal tam tikrą modelį.

Law, McKean, Murphy ir Thordardottir (2019) nurodo, kad logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, gali būti sudaryta iš vaidmenų modeliavimo, kartojimo, ženklavimo, perrašymo, paveikslų ir žodžių bei prasmių derinimo, skaitymo dialogu, spalvų kodavimo, refleksijos teikimo, supratimo lavinimo per stebėjimą, pasikartojančių elementų atpažinimo, kontrastų atpažinimo, prasmės suvokimo, aplinkos pažinimo, kategorizavimo ir vizualizavimo. Autoriai pateikia šias technikas ir galimas intervencijas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą: elgesio modifikavimas; sensomotorikos lavinimas; kalbinis modeliavimas; tikslaus žodžių pritaikymo situacijoms ar objektams mokymas; strategijų, skirtų suvokti situacijas, pritaikymas; supratimo stebėjimas; pakartojimų dažnumo ir turinio suvokimo kokybės pagerinimo strategijos; daiktų ir situacijų ženklavimo mokymas; fonologinių, semantinių, sintaksės, morfologinių ir pragmatinių įgūdžių tobulinimo strategijos; socialinių įgūdžių tobulinimo technikos, kompensacinių strategijų naudojimo mokymas; burnos-maitinimo lavinimo technika; pokalbiui reikalingų įgūdžių lavinimas; fonologinių kontrastų lavinimo technika; technika, įtraukiant tėvus; metalingvistinė technika; darbinės atminties lavinimo technika; vizualizacijų pritaikymo technika; fokusuotos stimuliacijos technika.

Remiantis Makauskiene ir Ivoškuviene (2022, p. 104), logopedinės pagalbos teikimo modelį sudaro keturi pagrindiniai komponentai (3 pav.).

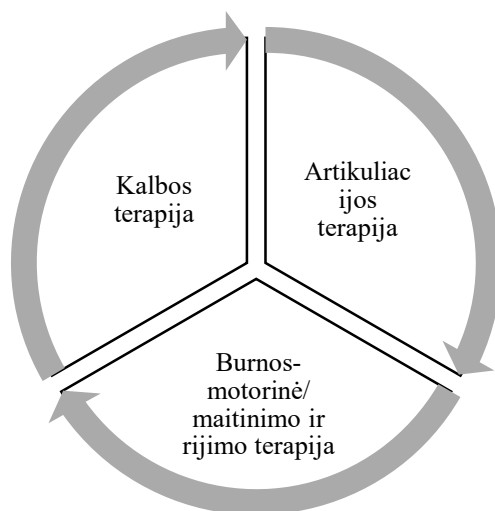

3 pav. Logopedinės pagalbos teikimo komponentai (sudaryta darbo autorės, remiantis Makauskiene ir Ivoškuviene, 2022)

Anot autorių, tiesioginis logopedinės pagalbos modelis apima tiesiogiai teikiamą pagalbą asmeniui, kuris turi kalbėjimo, kalbos ar kitų komunikacijos sutrikimų, tuo tarpu netiesioginis logopedinės pagalbos modelis apima ne tiesiogiai teikiamą pagalbą asmeniui, kuris turi kalbos ar komunikacijos sutrikimų, bet teikiamas konsultacijas šeimos nariams ar kitiems susijusiems specialistams.

Pasak Rosenbaum ir kt. (2016), pagrindinis kalbos sutrikimų įveikimo tikslas yra palengvinti vaiko bendravimo sunkumus ir taip sumažinti su šiais sutrikimais susijusias neigiamas pasekmes. Tathgur ir Kang (2021) nurodo, kad gebėjimas aiškiai kalbėti ir apdoroti kalbos garsus, suprasti kitus, reikšti mintis ir bendrauti su kitais yra pagrindiniai vaiko vystymosi elementai, turintys įtakos vaiko gebėjimui samprotauti ir lemiantys jo elgesį. Tomas ir Vissers (2019) aiškinimu, pagrindinis logopedo vaidmuo vaiko, turinčio kalbos neišsivystymą, ugdytyme – sąveika su vaiku naudojant vizualinius, žaidimo elementus, skatinančius kalbos vystymąsi, artikuliaciją, pažinimo bei bendravimo gebėjimus, žodinius įgūdžius.

Remiantis Senter, Chow ir Willis (2023), dažniausiai naudojamos logopedų strategijos (terapijos), dirbant su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą: kalbos intervencijos veikla, artikuliacijos terapija, burnos-motorinė / maitinimo ir rijimo terapija (žr. 4 pav.).

4 pav. Logopedų strategijos, skirtos vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą (sudaryta darbo autorės, remiantis Senter, Chow ir Willis, 2023)

Senter, Chow ir Willis (2023) bei Glover, McCormack ir Smith-Tamaray (2015) teigia, kad taikydamas kalbos terapiją logopedas sąveikaus su vaiku žaisdamas ir kalbėdamas, naudodamas paveikslėlius, knygas, tam tikrus objektus ar vykstančius įvykius, kad paskatintų kalbos vystymąsi. Terapeutas gali modeliuoti teisingą žodyną ir gramatiką bei naudoti kartojimo pratimus kalbos įgūdžiams ugdyti. Autoriai nurodo, kad taikydamas artikuliacijos terapiją, kuri apima garsų tarimo pratimus, logopedas modeliuoja vaiko žodžiuose ir sakiniuose esančius garsus ir skiemenis.

Dažniausiai ši terapija taip pat vykdoma pasitelkus žaidimo elementą. Žaidimo lygis atitinka amžių ir yra susijęs su specifiniais vaiko poreikiais. Logopedas parodo vaikui, kaip reikėtų tarti tam tikrus garsus, pvz., [r] garsą, ir gali parodyti, kaip judinti liežuvį, kad būtų išgirsti specifiniai garsai. Senter, Chow ir Willis (2023) aiškinimu, taikydamas burnos-motorinę / maitinimo ir rijimo terapiją, logopedas naudoja įvairius burnos pratimus, įskaitant veido masažą ir įvairius liežuvio, lūpų ir žandikaulių pratimus, kad sustiprintų burnos raumenis, kurie yra aktyvuojami vaikui valgant, geriant ir ryjant. Logopedas taip pat gali nustatyti skirtingą maisto tekstūrą ir temperatūrą siekdamas, kad padidėtų vaiko pojūčiai valgant ir ryjant. Pasak Glover, McCormack ir Smith-Tamaray (2015), esant kalbos neišsivystymui, terapija turėtų prasidėti kuo greičiau. Vaikai, kuriems pagalba yra taikoma dar nesulaukus 5-erių metų, paprastai pasiekia geresnių rezultatų nei tie, kuriems pagalba pradeda taikyti vėliau. Tai nereiškia, kad vyresniems vaikams terapija neduoda jokios naudos, tačiau jų pažanga gali būti lėtesnė, nes jie išmoko tam tikrus netaisyklingus modelius, kuriuos reikia keisti.

Makauskienė ir Ivoškuvienė (2022) išskiria kalbos ugdymo ypatumus pagal kalbos neišsivystymo lygį (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. **Kalbos ugdymas pagal kalbos neišsivystymo lygį** (sudaryta darbo autorės, remiantis Makauskiene ir Ivoškuviene, 2022)

Kalbos neišsivystymo lygis	Logopedinės pagalbos kryptys	Pradinis etapas	Vėlesnis etapas
Žymus	Kalbos supratimo ugdymas; aktyviojo žodyno plėtojimas; garsų tarimo sužadimas, rišlios kalbos pradmenų ugdymas, bendrosios ir smulkiosios motorikos judesių tikslinimas, pažinimo gebėjimų lavinimas.	Stebima vaikų veikla, užmezgamas kontaktas, kalba ugdoma spontaniškų žaidimų metu. Mokoma pažinti ir skirti spalvas, daiktus, pavadinimus, skirti geometrinės formas, orientuotis erdvėje, suprasti pagrindinius žodžius, laiko sąvokų suvokimo, suprasti klausiamuosius žodžius, taikomos verbalinės ir neverbalinės užduotys. Mokoma aplinkos ir kalbos garsų, garsažodžių skyrimo. Mokoma skirti kasdienės aplinkos daiktus, tokius kaip lempa, kėdė, lėlė, kamuolys ir t.t. Mokoma sieti garsažodžius su daiktais ir objektais.	Mokoma iš eilės logopedo tariamų garsų išgirsti vieną garsą arba sutartiniu ženklų reaguoti į atitinkamą garsą, kai logopedas taria grupę garsų ar skiemenų. Taip pat skatinamas girdimasis suvokimas, skatinant vaiką kartoti garsažodžius, tarti jų poras ir sudaryti žodžius.
Vidutinis	Kalbos supratimo tikslinimas; aktyviojo žodyno turtinimas; kalbos gramatinio taisyklingumo ugdymas; garsų tarimo mokymas ir girdimojo suvokimo lavinimas.	Kalbos supratimas lavinamas per daiktavardžio, prielinksnių ir veiksmažodžių formų suvokimo tikslinimą, žodžių diferencijavimą, prielinksnių vartojimo mokymą, panašių žodžių diferencijavimą; kalbėjimo skatinimą. Mokoma	Skatinama plėtoti rišlią vaikų kalbą. Tikslinama ir skatinama smulkioji motorika, sensoriniai pojūčiai, mąstymas, emocijos ir motyvacija. Mokoma aktyviai dalyvauti pokalbiuose, įsitraukti. Taip pat mokoma

		<p>sudaryti trumpus sakinius, praplečiant turimą žodyną ir jį tikslinant. Mokoma kalbos taisyklingumo principų: daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių derinimas sakiniuose.</p>	<p>pagal tam tikras savybes apibūdinti objektus, daiktus, paveikslėlius, žodžiais perteikti girdėto teksto turinį, naudoti išplėstinius sakinius. Mokoma mandagumo žodžių, skatinama pragmatinė kalba.</p>
Nežymus	Iškilusių kalbėjimo ir kalbos netikslumų tobulinimas.	<p>Tobulinamas kalbos supratimas, Tobulinamas būdvardžių, retesnių daiktavardžių, veiksmažodžių suvokimas. Mokoma suprasti ir vartoti retesnius prielinksnius, priešdėlinius ir priesaginius žodžius. Mokoma suprasti įvairaus ilgumo tekstą. Tikslinamas ir gausinamas vaikų žodynas, aptariami daugiareikšmiai žodžiai, mokoma suprasti antonimus, sinonimus.</p>	<p>Mokoma naujų žodžių darybos. Naujai išmokti žodžiai įtvirtinami įvairiose situacijose: sakiniuose, pasakojimuose ir dialogo metu. Mokoma išplėsti sakinius. Tobulinami sintezės ir garsinės analizės įgūdžiai. Mokoma palyginimų ir diferencijavimo. Analizuojami atiri skiemenys, ugdomas girdimasis suvokimas. Vaikas rengiamas skaityti ir rašyti.</p>

Apibendrinus galima teigti, kad logopedinės pagalbos teikimą sudaro keturi pagrindiniai komponentai, apimantys tiesioginį ir netiesioginį logopedo vaidmenį; taikomas intervencijas, pagalbos būdus, priemones; paslaugų teikimo trukmę ir intensyvumą bei logopedinės pagalbos teikimo vietą. Logopedinė pagalba yra teikiama du kartus per savaitę po 30 minučių. Tiesioginės logopedinės pagalbos metu logopedas teikia paslaugas vaikui, turinčiam kalbos neišsivystymą, tuo tarpu netiesioginės pagalbos atveju konsultuoja šeimos narius ar kitus su vaiku dirbančius specialistus. Dažniausiai logopedai, dirbdami su kalbos neišsivystymą turinčiais vaikais, naudoja kalbos, artikuliacijos ir burnos-motorinę / maitinimo ir rijimo terapijas. Logopedams ugdant kalbos įgūdžius pagal vaikų kalbos neišsivystymo lygį, skiriami du kalbos ugdymo etapai – pirminis ir vėlesnis. Priklausomai nuo kalbos neišsivystymo lygio, vaikai mokomi skirtingų kalbos įgūdžių. Mokslinėje literatūroje yra išskiriamos logopedinių pratybų kryptys, apimančios tarpusavio bendravimo skatinimą, kalbos supratimo, suvokimo ir foneminės klausos ugdymą, gebėjimo kalbėti skatinimą, kalbinės medžiagos kartojimą įvairiose bendravimo situacijose, gebėjimą naudotis sukauptomis kalbos priemonėmis, artikuliacinio aparato rengimą, garsų tarimo skatinimą ir mokymą, kalbinių gebėjimų ugdymo derinimą su bendrosios ir smulkiosios motorikos judesiais, lavinamus pažintinius procesus.

2. VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, LOGOPEDINIO VERTINIMO IR LOGOPEDINĖS PAGALBOS YPATUMAI: EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Šio bakalauro baigiamojo darbo *tyrimo tikslas* – atskleisti vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo ir pagalbos ypatumus.

Tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metodai. Tyrimui atlikti pasirinktas apklausos raštu (*atviri klausimai*) metodas. Apklausos raštu klausimyno struktūra pateikiama 1-ajame priede.

Atsakyti į tyrimo tikslą, naudojamas pasirinktas apklausos raštu tyrimo metodas, nes nuspręsta analizuoti priežastinius ryšius tarp logopedinio vertinimo ir pagalbos teikimo vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą. Kokybinis tyrimas, atliekamas apklausos raštu instrumento pagalba, padeda išsiaiškinti logopedų patirtis ir giluminį požiūrį apie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinį vertinimą ir pagalbos teikimą. Pasak Kardelio (2016), apklausos raštu tyrimas yra skirtas išsiaiškinti reiškinių, ypač socialinių, taip pat problemų ar ypatumų prigimtį, esmę. Anot minėto autoriaus, tokiu tyrimo metodu dažnu atveju tiriamos sudėtingos intervencijos, o apklausos raštu klausimai atspindi tiriamo turinio esmę ir padeda atsakyti į išsikeltą tyrimo klausimą. Kokybinis tyrimas, šiuo atveju atliekamas apklausos raštu būdu, padeda plačiau aptarti temos problematiką ir giliau išanalizuoti apklausoje dalyvavusių logopedų atsakymus, tarpusavyje juos lyginant bei interpretuojant.

Remiantis Kardeliu (2016) bei Gaižauskaite ir Valavičiene (2016), apklausos raštu metu duomenų rinkimo instrumentas yra tyrime sutikę dalyvauti informantai.

Klausimyno struktūra. Atliekant apklausą raštu, buvo remiamasi apklausos raštu planu, kuriame numatyti konkretūs klausimai. Apklausos raštu klausimyną sudaro keturi blokai: 1. Klausimai, atskleidžiantys logopedų asmeninę informaciją bei patirtį dirbant su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą; 2. Klausimai apie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinį vertinimą; 3. Klausimai apie logopedinės pagalbos teikimą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą; 4. Klausimai apie logopedinio vertinimo ir logopedinės pagalbos teikimo tobulinimą.

Duomenims analizuoti buvo pasitelkta kokybinė turinio (angl. *content*) analizė. Duomenų analizės metu buvo apdorojami ir analizuojami apklausos raštu metu gauti duomenys, kuriuos tyrėjas privalėjo nuasmeninti: pakeisti tyrimo dalyvių vardus arba priskirti jiems inicialus A1 – A7.

Tyrimo organizavimas:

Tyrimo laikas. Tyrimas buvo atliekamas 2023 m. balandžio-gegužės mėnesiais. Susitarus su įstaigos vadovu, apklausos raštu klausimai logopedams buvo siunčiami elektronine forma – el. paštu.

Tyrimo vieta. Apklausa raštu vyko naudojant elektroninę platformą – el. pašta, todėl tyrimo dalyviams buvo užtikrinama saugi ir artima aplinka.

Duomenų fiksavimas. Informantams sutikus bei siekiant taupyti jų laiką, atsakymai į apklausos raštu klausimus buvo atsiunčiami naudojant *Microsoft Word* programą į tyrėjos el. pašta.

Duomenų analizė. Surinkti duomenys buvo analizuojami 2023 m. gegužės mėnesį.

Tyrimo etika. Tyrimo metu buvo laikomasi šių etikos principų (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008): pagarbos asmens privatumui; konfidencialumo ir anonimiškumo; geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tyrimo dalyviui; teisingumo.

Kiekvienas tyrimo dalyvis bet kuriame tyrimo etape turėjo teisę atsisakyti dalyvauti tyrime ar neleisti naudoti jau surinktų duomenų. Tyrėjas nenaudojo jokio spaudimo ar kitaip nevertė dalyvauti tyrime. Paisant Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo (2018), duomenys saugomi nenaudojant jų tekstuose be atitinkamų asmenų sutikimo.

Organizuojant apklausą raštu, tyrimo dalyviai buvo raštu informuoti apie tyrimą, supažindinti su tyrimo tikslu bei atsakymų konfidencialumu. Apklausos raštu pradžioje buvo pabrėžta, kad apklausos raštu metu gauti duomenys nebus viešai skelbiami, o tyrimas bus atliekamas moksliniu tikslu ir yra konfidencialus. Tyrimo dalyviai tyrime dalyvavo savo noru, prieš atliekant apklausą raštu buvo gautas žodinis visų tyrimo dalyvių sutikimas.

Tyrimo imtis. Imties sudarymui pasirinktas kriterinės atrankos būdas, kai tyrimo dalyviai atrenkami pagal iš anksto apibrėžtus kriterijus. Kriterinės atrankos būdas padeda surinkti kokybiškus tyrimo duomenis (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008; Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Kadangi šio tyrimo išvalgos priklauso nuo tyrimui pasirinktų atvejų informatyvumo, o ne tyrimo dalyvių skaičiaus, imties dydžio problema šiuo atveju nėra aktuali. Apklausoje raštu dalyvavo 7 informantai, dirbantys su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą. Jų atrankai nustatyti šie kriterijai: 1) logopedas, turintis ne mažesnę nei 1-erių metų darbo patirtį; 2) logopedas, atliekantis logopedinį vertinimą ir teikiantis pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą; 3) logopedas, laisva valia sutikęs dalyvauti tyrime.

Tyrimo dalyvių charakteristika. Siekiant išsaugoti tyrime dalyvaujančių informantų konfidencialumą, jiems buvo priskiriami inicialai: A1 – A7.

Apklausos raštu metu tyrimo dalyviams pirmiausia buvo pateikiami klausimai, susiję su amžiumi, išsilavinimu, kvalifikacine kategorija, darbine patirtimi ir vaikų, turinčių kalbos

neišsivystymą, procentu tarp visų vaikų, su kuriais dirbama. Informantų A1 – A7 atsakymų pasiskirstymas ir dėsningumas pavaizduoti 5-oje lentelėje.

5 lentelė. Informantų charakteristikos

Informanto inicialai	Amžius (metais)	Išsilavinimas	Kvalifikacinė kategorija	Darbinė patirtis (metais)	Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, procentas tarp visų vaikų, su kuriais dirba informantas
A1	64 m.	Aukštasis	Logopedas metodininkas	35 m.	60 proc.
A2	57 m.	Aukštasis	Logopedas-specialusis pedagogas metodininkas	33 m.	60 proc.
A3	56 m.	Aukštasis	Logopedas metodininkas	25 m.	40 proc.
A4	Virš 50 m.	Aukštasis universitetinis	Logopedas metodininkas	28 m.	60 proc.
A5	58 m.	Aukštasis	Vyr. logopedas	6 m.	50 proc.
A6	64 m.	Aukštasis	Logopedas metodininkas	29 m.	70 proc.
A7	62 m.	Aukštasis universitetinis	Logopedas metodininkas	30 m.	30 proc.

Atsižvelgiant į 5-oje lentelėje pateikiamas informantų charakteristikas galima teigti, kad informantų amžius svyruoja nuo 50 iki 64 metų. Visi informantai, dalyvavę tyrime, turi aukštąjį išsilavinimą. Informantų kvalifikacinės kategorijos apima logopedo metodininko, logopedo-specialiojo pedagogo metodininko ir vyr. logopedo. Informantų darbinė patirtis svyruoja nuo 6 m. iki 35 m. Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, procentas tarp visų vaikų, su kuriais dirba informantai, svyruoja nuo 30 proc. iki 70 proc.

2.2. Logopedinio vertinimo ypatumai, prognozuojant kalbos neišsivystymą

Informantų nuomonių pasiskirstymas į klausimus apie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinį vertinimą pateikiamas 6-11 lentelėse. Lentelėse pateikiamos kategorijos, subkategorijos, jas pagrindžiantys teiginiai ir dažnis.

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kokius vertinimo metodus ir būdus jie įprastai taiko, prognozuodami kalbos neišsivystymą. Logopedų atsakymai apibendrinti ir pateikti 6-oje lentelėje.

6 lentelė. Logopedinio vertinimo metodai ir būdai

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinio vertinimo metodai ir būdai	Tėvų apklausa	„<...>Tėvų apklausą atlieku pačios sudarytais klausimynais, pokalbiais (anamnezės rinkimu...)“ (A1) // „<...>tėvų (globėjų), kitų šeimos narių apklausa <...>“ (A2) // „Pirminis pokalbis-informacijos rinkimas su tėvais <...>“ (A3) // „<...>apklausiu tėvus pagal pačios sukurtą klausimyną<...>“ (A4) // „<...>vykdau tėvų apklausas nestandartizuotais klausimynais arba vedame natūralų	7

		<i>pokalbj<...>“ (A5) // „<...>Dažniausiai apklausiu tėvus.<...>“ (A6) // „<...>pasikalbu su tėvais<...>“ (A7)</i>	
	Stebėjimas įvairiose aplinkose	<i>„<...> specialistai susiję su vaiko tolimesniu ugdymu, atliekame savo srities vaiko stebėjimą kabinete, grupėje, lauke <...>“ (A1) // „<...>vaiko stebėjimas jo natūralioje aplinkoje <...>“ (A2) // „<...>stebėjimas natūralioje aplinkoje <...>“ (A3) // „<...>Taip pat stebiu vaikus grupėje ir lauke“ (A4) // „<...>Stebiu vaiką įvairiose aplinkose<...>“ (A5) // „<...>stebiu vaikus grupėje, lauke, jei yra poreikis ir kitų veiklų metu.<...>“ (A6)</i>	6
	Stebėjimas žaidimo metu	<i>„<...>Stebėjimas vyksta žaidžiant su vaiku <...>“ (A1)</i>	1
	Klausimynai ir testai	<i>„<...>nestandardizuoti klausimynai „Saulutė“<...> pačios sukurti/patobulinti klausimynai ir testai“ (A2) // „<...>naudoju rekomenduojamas vertinimo formas, pačios susistemintas priemonės<...>“ (A3) // „<...>Vertindama vaikus naudoju nestandardizuotus klausimynus<...>“ (A4) // „<...>taip pat naudoju nestandardizuotus testus<...>“ (A5) // „<...>naudoju nestandardizuotus klausimynus.<...>“ (A6)</i>	5
	Kalbinės veiklos tyrimas	<i>„<...>Kalbinės veiklos vertinimas<...>“ (A2) // „<...>Surenku anamnezę apie kalbinius gebėjimus <...>“ (A7)</i>	2
	Pokalbiai/konsultacijos su kitais vaikų ugdančiais pedagogais	<i>„<...>pokalbiai-konsultacijos su kitais vaikų ugdančiais pedagogais.“ (A3)</i>	1
	Piešinių analizė	<i>„<...>analizuoju vaiko piešinius <...>“ (A5)</i>	1

Remiantis 6-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, apklausoje dalyvavę logopedai vertindami vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, naudoja šiuos vertinimo būdus: tėvų apklausa; stebėjimas įvairiose aplinkose; stebėjimas žaidimo metu; klausimynai ir testai; kalbinės veiklos tyrimas; pokalbiai ir konsultacijos su kitais vaikų ugdančiais pedagogais; vaikų piešinių analizė. Autoriai Barnes ir Bloch (2019) nurodo, kad dažniausiai logopedas gali vertinti vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, trimis būdais, kurie apima diskusiją su tėvais/globėjais, neformalų ir formalų vertinimą. Šio tyrimo rezultatai atspindi šių autorių išvagas.

Logopedų buvo paklausta, kokias vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, sritis jie vertina. Apibendrinti logopedų atsakymai pateikiami 7-oje lentelėje.

7 lentelė. Vertinamos vaikų gebėjimų sritys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Vertinamos vaikų gebėjimų sritys	Garsų tarimas	<i>„<...>garsų tarimą<...>“ (A1) // „<...>garsų tarimą<...>“ (A2) // „<...>Vertinu garsų tarimą<...>“ (A4) // „Vertinama tartis <...>“ (A5) // „<...>tartį<...>“ (A6) // „<...>tartį<...>“ (A7)</i>	6
	Fonologinis suvokimas	<i>„<...>foneminę klausą<...>“ (A1) // „<...>fonetiką<...>“ (A2) // „<...>foneminę klausą, fonologinius įgūdžius <...>“ (A4) // „<...>foneminį suvokimą<...>“ (A6) // „<...>foneminę klausą.<...>“ (A7)</i>	5

Garsinės analizės ir sintezės pradmenys	„<...>garsinės analizės ir sintezės pradmenis<...>“ (A1)	1
Žodynas	„<...>žodyną<...>“ (A1) // „<...>žodyną (aktyvųjį ir pasyvųjį)“ (A2) // „<...>žodyną<...>“ (A4) // „<...>žodynas<...>“ (A5) // „<...>žodyną<...>“ (A6) // „<...>pasyvųjį ir aktyvųjį žodyną<...>“ (A7)	6
Kalbos supratimas ir vartojimas	„Kalbos supratimą ir vartojimą<...>“ (A3)	1
Kalbinis bendravimas	„<...>vaiko kalbinio bendravimo galimybes (naudoja judesius, gestus, mimiką, žodžių santrumpas, pavienius žodžius.<...>“ (A1) // „<...>Vertinu bendravimą<...>“ (A7)	2
Gramatinis taisyklingumas ir rišioji kalba	„<...>gramatinės ir rišiosios kalbos lygį<...>“ (A1) // „<...>gramatinę kalbos taisyklingumą, rišiąją kalbą (pasakojimas)<...>“ (A2) // „<...>rišiąją kalbą<...>“ (A4) // „<...> gramatinis taisyklingumas, rišioji kalba<...>“ (A5) // „<...>Rišiąją kalbą, kalbos gramatinę sandarą<...>“ (A6)	5
Pažintinės funkcijos	„<...>įvairius pažinimo procesus (regimojo, erdvės ir laiko). Stengiamės išsitiirti visapusiškai.<...>“ (A1) // „<...>kalbos neišsivystymas turi įtakos pažinimo procesams: vaizduotei, dėmesio koncentracijai, atminčiai, tai paliečiu ir šias sritis.<...>“ (A2) // „<...>pažinimo procesus<...>“ (A4)	3
Bendroji ir smulkioji motorika	„<...>smulkiąją motoriką<...>“ (A3) // „<...>bendrąją ir smulkiąją motoriką<...>“ (A7)	2
Artikuliacinio aparato struktūra	„<...>kalbos padargų būklę<...>“ (A7)	1

7-oje lentelėje pateikiami duomenys rodo, jog apklausoje dalyvavę logopedai, vertindami kalbos neišsivystymą turintį vaiką, didžiausią dėmesį skiria garsų tarimo, fonologinio suvokimo, garsinės analizės ir sintezės pradmenų, žodyno, kalbos supratimo ir vartojimo, kalbinio bendravimo, gramatinio taisyklingumo ir rišiosios kalbos, pažintinių funkcijų, bendrosios ir smulkiosios motorikos, artikuliacinio aparato struktūros vertinimo sritims. Thomas, Schulz ir Ryder (2019) nurodo, kad logopedai, esant kalbos neišsivystymui, vertina kalbos supratimą ir vartojimą, socialinį bendravimą, žaidimo įgūdžius, raštingumą bei fonologinius įgūdžius, kalbėjimo sklandumą ir žodžių bei garsų tarimą. Šio tyrimo rezultatai papildė minėtų autorių išvalgas, nes logopedai išskyrė, jog vertina ir pažintines funkcijas bei artikuliacinio aparato struktūrą.

Tyrimo metu aiškintasi, su kokiais specialistais bendradarbiauja logopedai, prognozuodami kalbos neišsivystymą. Logopedų atsakymus iliustruoja 8-oje lentelėje pateikti duomenys.

8 lentelė. Specialistai, su kuriais bendradarbiaujama prognozuojant kalbos neišsivystymą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Specialistai, su kuriais bendradarbiaujama prognozuojant	Mokytojai	„<...>bendrauju su įstaigoje su tuo vaiku dirbančiais mokytojais.<...>“ (A1) // „<...>Daugiausiai bendradarbiauju su vaiko mokytojais.<...>“ (A5) // „<...>bendradarbiauju su grupės mokytojais<...>“ (A6)	3

kalbos neišsivystymą	Specialusis pedagogas	„<...>specialiuoju pedagogu.<...>“ (A5) // „<...>bendradarbiauju su grupės specialiuoju pedagogu<...>“ (A6)	2
	Kiti įstaigoje dirbantys specialistai	„<...>kitais įstaigoje dirbančiais specialistais.<...>“ (A1) // „<...>Įstaigos specialistai papildomai daro vertinimą dėl dar išsamesnės informacijos apie vaiką<...>“ (A5)	2
	Kiti logopedai	„<...>pasitariu ir su kitomis įstaigos logopedėmis.<...>“ (A6)	1
	Tėvai	„<...>tėvais.<...>“ (A1)	1
	Pedagoginės ir psichologinės tarnybos specialistų išvados ir rekomendacijos	„<...>Prisilaikau PPT išvadų.<...>“ (A1) // „Į įstaigą atvyksta ugdytiniai su PPT išvadomis. Tai remiuosi jų rekomendacijomis“ (A2) // „Visi vaikai atvyksta su Klaipėdos PPT vertinimais ir išvadomis, todėl remiuosi jais.“ (A3) // „<...>Remiuosi PPT išvadomis<...>“ (A4) // „<...>Įstaigoje ugdomi vaikai, ateinantys jau su PPT išvadomis<...>“ (A5) // „<...>Kaip minėjau, pati kalbos neišsivystymo nenustatau, tai daro PPT<...>“ (A6) // „Vaikai ateina su PPT išvadomis. Vadovaujuosi <...> PPT specialistų vertinimu.<...>“ (A7)	7
Asmeninė nuomonė	„<...>Turiu savo asmeninę nuomonę.<...>“ (A1) // „<...>savo vertinimu<...>“ (A4) // „<...> turiu ir asmeninę nuomonę, kuria kliaunuosi<...>“ (A6) // „<...>Vadovaujuosi savo nuomone <...>“ (A7)	4	

Kaip rodo 8-oje lentelėje pateikiami duomenys, logopedai, nustatydami kalbos neišsivystymą, bendradarbiauja su mokytojais, specialiuoju pedagogu, kitais įstaigoje dirbančiais specialistais, kitais logopedais, tėvais, pasikliauja Pedagoginės ir psichologinės tarnybos išvadomis ir rekomendacijomis bei savo asmenine nuomone. Autoriai Thomas, Schulz ir Ryder (2019) bei Morgan ir kt. (2019) nurodo, kad bendradarbiavimas su kitais specialistais ir tėvais yra svarbus veiksnys, lemiantis efektyvesnį kalbos neišsivystymo vertinimą. Šio tyrimo rezultatai papildė šių autorių išvadas, nes apklausoje dalyvavę logopedai identifiko, su kokiais specialistais bendradarbiauja.

Tyrimo dalyvių buvo klausama, kiek laiko įprastai užtrunka logopedinis vertinimas (pvz., (ne)įskaitant pasirengimo vertinimui, tiesioginė veikla su vaiku, turinčiu kalbos neišsivystymą, gautų duomenų analizė ir interpretacija). Logopedų atsakymai pateikiami 9-oje lentelėje.

9 lentelė. Logopedinio vertinimo trukmė

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinio vertinimo trukmė	2 savaitės	„Logopediniam vertinimui skiriamos dvi savaitės, man jų nepakanka, todėl visada vertinimas užsitęsia“ (A1) // „<...>Apie dvi savaites (priklauso kokių poreikių turi vaikas, kokia buvo jo adaptacija ir t.t.).<...>“ (A6) // „<...>Papildomas vaikų vertinimas trunka apie 2 savaites<...>“ (A7)	3
	2-3 savaitės	„Dažniausiai 2-3 savaitės.“ (A2) // „Tradiciškai naujus vaikus vertinu 2-3 savaites.“ (A3) // „<...>2-3 savaites<...>“ (A4)	3
	1 mėnuo	„<...>vertinimas trunka apie mėnesį <...>“ (A5)	1

Remiantis 9-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, apklausoje dalyvavę logopedai logopedinį vertinimą atlieka 2 savaites, 2-3 savaites arba 1 mėnesį. Atsižvelgus į gautus rezultatus galima teigti, kad kalbos neišsivystymą turinčių vaikų logopedinis vertinimas trunka nuo 2-ų savaitių iki 1 mėnesio. Selin, Rice, Girolamo ir Wang (2019) ir Barnes ir Bloch (2019) nurodo, kad logopedinio vertinimo trukmė priklauso nuo vaiko individualios būklės. Šio tyrimo rezultatuose atskleista tiksli logopedinio vertinimo trukmė vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą.

Logopedams kylančius sunkumus ir iššūkius, vertinant vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, iliustruoja 10-oje lentelėje pateikti duomenys.

10 lentelė. Sunkumai ir iššūkiai, su kuriais susiduriama vertinant vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Sunkumai ir iššūkiai, su kuriais susiduriama vertinant vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą	Papildomo laiko vaikų prisipratinimui reikalingumas	„<...>nors pasitaiko vaikų, kuriems reikia papildomo laiko prisipratinimui, kad jis jaustųsi saugus ir atskleistų savo galimybes<...>“ (A1)	1
	Vaikų adaptacija įstaigoje	„<...>Adaptacinis laikotarpis įstaigoje būna didžiausias iššūkis, o tai ir vertinimo laikotarpis, todėl tai sudėtinga<...>“ (A5)	1
	Akių kontakto nebuvimas	„Mūsų visi vaikai turi didelius SUP lygius, todėl dažnai vertinimui trukdo akių kontakto nebuvimas<...>“ (A7)	1
	Nekoncentruotas dėmesys	„<...>greitai išsenkantis, blaškus dėmesys, greitas perėjimas nuo vienos veiklos prie kitos<...>“ (A7)	1
	Silpnas klausos suvokimas	„<...>silpnas klausos suvokimas<...>“ (A7)	1
	Standartizuotų vaikų kalbos vertinimo metodikų stygius	„<...>standartizuotų vaikų kalbos vertinimo metodikų stygius.<...>“ (A2) // „Trūksta standartizuotų vertinimo metodikų.“ (A4)	2
	Daug laiko reikalaujantis pasiruošimas vertinimui	„<...>pasiruošimas vertinimui (stimulinės vizualinės medžiagos ir užduočių surinkimas, patrauklių formų paieška).<...>“ (A2)	1
	Laiko skirto ugdytinių kalbos įvertinimui stygius	„<...>reikėtų ilgesnio laiko ugdytinių kalbos įvertinimui.<...>“ (A2) // „<...>Vertinimui reikėtų skirti daugiau laiko. Dviejų savaitių man nepakanka.<...>“ (A6)	2
	Sunkumų nepatiriu	„<...>Sunkumų nepatiriu<...>“ (A3)	1

Apžvelgiant 10-oje lentelėje pateikiamus duomenis, apklausoje dalyvavę logopedai vertindami vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, susiduria su sunkumais, kurie apima sudėtingą vaikų adaptaciją ir prisipratinimą įstaigoje, vaikų individualius aspektus, turinčius įtakos vertinimo sklandumui (akių kontakto nebuvimas, nekoncentruotas dėmesys, silpnas klausos suvokimas). Taip pat logopedai nurodė, kad stinga standartizuotų vaikų kalbos vertinimo metodikų, daug laiko reikalauja pasiruošimas vaiko vertinimui, stinga laiko, skirto ugdytinių įvertinimui. Tik vienas iš apklaustųjų pedagogų nurodė, kad vertindamas vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, su jokiais sunkumais nesusiduria.

Apklauso dalyvių nuomonė apie logopedinio vertinimo tobulinimo būdus X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje pateikiama 11-oje lentelėje.

11 lentelė. Logopedinio vertinimo tobulinimo būdai X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinio vertinimo tobulinimo būdai	Išmanusis ekranas su vertinimo užduotimis	„Man labai patiktų, kad kiekvienos grupės miegamajame būtų įrengtas išmanusis ekranas su vertinimo užduotėlėmis.“ (A1)	1
X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje	Papildomas laikas vaikų vertinimui	„Manyčiau reikėtų daugiau laiko skirti ugdytinių logopediniam vertinimui“ (A2) // „Vaikų vertinimui reikėtų skirti daugiau laiko, kadangi situacijos būna sudėtingos ir specifinės“ (A3) // „Papildomas laikas vaikų vertinimui, nes jo visada pritrūksta“ (A4) // „Galbūt prailginant <...>vertinimo laikotarpį.“ (A5) // „Manau, kad reikia ilgesnio laiko įsivertinti vaiką<...>“ (A6)	5
	Ilgesnis adaptacijos laikotarpis	„Galbūt prailginant adaptacijos<...>laikotarpį“ (A5) // „Vaikams reikia ilgo adaptacijos laikotarpio, jei nespėja apsiprasti, jaučiasi nesaugūs“ (A7)	2

11-oje lentelėje pateikti duomenys rodo, jog logopedinis vertinimas X įstaigoje galėtų būti tobulinamas įsigyjant išmanųjį ekraną, kuriame būtų demonstruojamos vertinimo užduotys, skiriant ilgesnį laiką vaikų vertinimui bei užtikrinant pakankamą vaikų adaptacijos įstaigoje laikotarpį. Logopedų nuomone, jei vaikas neturi pakankamai laiko apsiprasti naujoje aplinkoje, jis jaučiasi nesaugus, dėl to suprastėja logopedinio vertinimo rezultatai.

Apibendrinant galima teigti, kad įvertinus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinio vertinimo ypatumus atskleista, jog logopedai vaikų kalbos neišsivystymui vertinti X įstaigoje naudoja tokius metodus: tėvų apklausa, stebėjimas įvairiose aplinkose, stebėjimas per žaidimą, klausimynai ir testai, kalbinės veiklos tyrimas, pokalbiai ir konsultacijos su kitais vaikų ugdančiais pedagogais, vaiko piešinių analizė. Logopedai, vertindami vaiką, turintį kalbos neišsivystymą, didžiausią dėmesį skiria garsų tarimo, fonologinio suvokimo, garsinės analizės ir sintezės pradmenų, žodyno, kalbos supratimo ir vartojimo, kalbinio bendravimo, gramatinio taisyklingumo ir rišliosios kalbos, pažintinių funkcijų, bendrosios ir smulkiosios motorikos bei artikuliacinio aparato struktūros vertinimo sritims. Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinis vertinimas trunka nuo 2 savaičių iki 1 mėnesio. Logopedai, nustatydami kalbos neišsivystymą, bendradarbiauja su mokytojais, specialiuoju pedagogu, kitais įstaigoje dirbančiais specialistais, kitais logopedais, tėvais bei pasikliauja Pedagoginės ir psichologinės tarnybos specialistų išvadomis ir rekomendacijomis bei savo asmenine nuomone. Logopedai, vertindami vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, susiduria su sunkumais, kurie apima sudėtingą vaikų adaptaciją įstaigoje, vaikų individualius aspektus, turinčius įtakos vertinimo sklandumui (akių kontakto nebuvimas, nekoncentruotas dėmesys, silpnas klausos suvokimas). Taip pat logopedai nurodė, kad

stinga standartizuotų vaikų kalbos vertinimo metodikų, daug laiko reikalauja pasiruošimas vaiko vertinimui, stinga laiko, skirto ugdytinių įvertinimui. Anot apklausoje dalyvavusių logopedų, logopedinis vertinimas X įstaigoje galėtų būti tobulinamas įsigyjant išmanųjį ekraną, kuriame būtų demonstruojamos vertinimo užduotys, skiriant ilgesnį laiko tarpą įvertinti kalbos neišsivystymą turintį vaiką ir užtikrinant pakankamą vaiko adaptacijos įstaigoje laikotarpį. Logopedų nuomone, jei vaikas neturi pakankamai laiko apsirasti naujoje aplinkoje, jis jaučiasi nesaugus, dėl to suprastėja logopedinio vertinimo rezultatai.

2.3. Logopedinės pagalbos teikimo kalbos neišsivystymą turintiems vaikams ypatumai

Tyrimo dalyvių nuomonių pasiskirstymas į klausimus apie logopedinės pagalbos teikimą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, pateikiamas 12-25 lentelėse.

Logopedų atsakymai apie taikomas kalbos neišsivystymo įveikimo kryptis pateikiami 12-oje lentelėje.

12 lentelė. Taikomos kalbos neišsivystymo įveikimo kryptys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Taikomos kalbos neišsivystymo įveikimo kryptys	Artikuliacinio aparato rengimas garsams tarti	„<...>artikuliacinio aparato paruošimas garsų tarimo mokymui <...>“ (A1) // „<...>padedu lavinti artikuliacijos aparatą garsams tarti <...>“ (A2) // „Pratybų metu ruošiu artikuliacinį aparatą garsams tarti<...>“ (A3) // „<...>Artikuliacinio aparato rengimas garsams tarti.<...>“ (A4) // „<...>Lavinami artikuliacinio aparato judesiai<...>“ (A5)	5
	Garsų tarimo mokymas	„<...>padedu lavinti garsų tarimą <...>“ (A2) // „<...>mokau tarti garsus<...>“ (A3) // „<...>Garsų tarimo skatinimas ir mokymas<...>“ (A4) // „<...> mokoma <...> garsų tarimo<...>“ (A7)	4
	Girdimojo suvokimo ir foneminio suvokimo ugdymas	„<...>foneminės klausos lavinimas <...>“ (A1) // „<...>lavinu girdimąjį suvokimą, <...> foneminę klausą <...>“ (A2) // „<...>lavinu foneminę klausą. <...>“ (A3) // „<...>girdimojo suvokimo ugdymas ir foneminės klausos ugdymas. <...>“ (A4) // „<...>lavinama foneminė klausą <...>“ (A5) // „<...>lavinu girdimąjį suvokimą <...>“ (A6)	6
	Aktyviojo ir pasyviojo žodyno plėtojimas	„<...>plėtoju aktyvųjų ir pasyvųjų žodyną<...>“ (A3) // „<...>Žodyno plėtra <...>“ (A4) // „<...>plečiu aktyvųjų žodyną<...>“ (A6) // „<...>plečiamas žodynas<...>“ (A7)	4
	Kalbos suvokimo ugdymas	„<...>padedu lavinti kalbos supratimą<...>“ (A2) // „<...> kalbos supratimo ugdymas<...>“ (A4) // „Tiksliniu kalbos supratimą<...>“ (A6) // „Ugdomas kalbos suvokimas<...>“ (A7)	4
	Gramatinio taisyklingumo ir rišliosios kalbos ugdymas	„<...>ugdau rišliąją kalbą<...>“ (A3) // „<...>ugdau kalbos gramatinį taisyklingumą.<...>“ (A5) // „<...>gramatiškai taisyklingos kalbos<...>“ (A7)	3

	Bendrosios ir smulkiosios motorikos lavinimas	„<...>Bendrosios ir smulkiosios motorikos judesių derinimas su kalbinių gebėjimų ugdymu<...>“ (A4) // „<...>smulkiają motoriką.<...>“ (A6)	2
	Pažinimo procesų lavinimas	„<...>klausos dėmesio,<...>įvairių pažinimo procesų lavinimas. <...>“ (A1) // „<...>Pažinimo procesų lavinimas.<...>“ (A4) // „Lavinami <...>, taktilinis suvokimas, akių-rankos koordinacija <...>“ (A5) // „<...>lavinamas klausos, regos, erdvės, laiko suvokimai,<...>, atmintis ir dėmesys.“ (A7)	4
	Bendravimo skatinimas	„<...>skatinimas bendrauti<...>“ (A1) // „<...>padedu lavinti gebėjimą kalbėti sakiniais. <...>“ (A2) // „<...>Gebėjimo kalbėti skatinimas<...>“ (A4)	3
	Išmoktos kalbinės medžiagos kartojimas	„<...>kalbinės medžiagos kartojimas <...>“ (A1) // „<...>kalbinės medžiagos kartojimas įvairiose bendravimo situacijose<...>“ (A4)	2

Remiantis 12-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, logopedai vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, taiko šias sutrikimo įveikimo kryptis: artikuliacinio aparato rengimas garsams tarti; garsų tarimo mokymas; girdimojo suvokimo ir foneminės klausos ugdymas; aktyviojo ir pasyviojo žodyno plėtojimas; kalbos suvokimo ugdymas; gramatinio taisyklingumo ir rišliosios kalbos ugdymas; bendrosios ir smulkiosios motorikos lavinimas; pažinimo procesų lavinimas; bendravimo skatinimas; išmoktos kalbinės medžiagos kartojimas. Makušienė ir Ivoškuvienė (2022, p. 184) išskiria šias logopedinių pratybų kryptis vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą: vaikų tarpusavio bendravimo skatinimas; kalbos supratimo, girdimojo suvokimo ir foneminės klausos ugdymas; gebėjimo kalbėti skatinimas; kalbinės medžiagos kartojimas įvairiose bendravimo situacijose; gebėjimo naudotis sukauptomis kalbos priemonėmis ugdymas; artikuliacijos aparato rengimas garsams tarti; garsų tarimo skatinimas ir mokymas; bendrosios ir smulkiosios motorikos judesių derinimas su kalbinių gebėjimų ugdymu; pažinimo procesų lavinimas. Šio tyrimo rezultatai papildo minėtų autorių įžvalgas.

Logopedų atsakymai apie kalbos neišsivystymui įveikti taikomus metodus pateikiami 13-oje lentelėje.

13 lentelė. Kalbos neišsivystymui įveikti taikomi metodai

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Kalbos neišsivystymui įveikti taikomi metodai	Demonstravimo metodas	„<...> demonstravimo <...>“ (A1)	1
	Pagalbos metodas	„<...>pagalbos <...>“ (A1)	1
	Mėgdžiojimo metodas	„<...>mėgdžiojimo <...>“ (A1)	1
	Savarankiško ir individualaus darbo metodas	„<...>savarankiško, individualaus darbo metodus <...>“ (A1)	1
	Žodiniai metodai	„<...> žodinius, būdus. <...>“ (A1)	1
	Vaizdiniai metodai	„<...> vaizdinius, būdus <...>“ (A1) // „<...>Naudoju daug vaizdinės pagalbos<...>“ (A3)	2

Aktyvieji metodai	„<...>Labiausiai vaikams patinka aktyvieji metodai per žaidimus <...>“ (A1) // „Pagrindinis metodas – žaidybinė veikla, į kurią integruoju IKT užduotis, sensorinius bei smulkiosios ir bendrosios motorikos žaidimus <...>“ (A2) // „<...>Naudoju daug<...>, žaidybinių elementų.<...>“ (A3) // „Pagrindinis vaikų ugdymo metodas yra žaidimas ir žaidybinė veikla<...>“ (A4) // „Iš metodų taikau įvairių žaidybinę veiklą, nes tai labiausiai vaikams patinka <...>“ (A5) // „Daugiausia naudoju žaidimus, kurie padeda sudominti vaikus<...>“ (A6) // „Įvairūs žaidimai, pritaikyti pagal vaiko poreikius<...>“ (A7)	7
-------------------	--	---

Kaip rodo 13-oje lentelėje pateikiami duomenys, logopedai vesdami pratybas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, naudoja demonstravimo, pagalbos, mėgdžiojimo, savarankiško ir individualaus darbo, žodinius, vaizdinius ir aktyviuosius (žaidimo) metodus. Autorių Law, McKean, Murphy ir Thordardott ir (2019) teigimu, logopedinės pagalbos teikimas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, apima įvairių požiūrių, strategijų ar konkrečių technikų taikymą, siekiant pagerinti vaikų sąveiką socialiniame kontekste ir integraciją į visuomenę. Šio tyrimo rezultatai pagrindžia minėtų autorių išvalgas, nes logopedai nurodė, jog naudoja įvairius pagalbos teikimo metodus.

Logopedų buvo klausama, kokie asmenys teikia pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą. Logopedų atsakymai pateikiami 14-oje lentelėje.

14 lentelė. Asmenys, teikiantys pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Asmenys, teikiantys pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą	Logopedas	„<...> logopedas<...>“ (A1) // „Logopedas<...>“ (A3) // „Logopedas.<...>“ (A4) // „Logopedas <...>“ (A5) // „Logopedas<...>“ (A6) // „Pagalbą teikia logopedas<...>“ (A7)	6
	Logopedas – specialusis pedagogas	„Logopedas-specialusis pedagogas. <...>“ (A2) // „<...>spec. pedagogas<...>“ (A5)	2
	Tėvai	„<...>tėvai<...>“ (A1) // „<...>tėvai/globėjai.<...>“ (A2) // „<...>tėvai<...>“ (A3) // „<...>ir tėvai.<...>“ (A4) // „<...>tėvai<...>“ (A5) // „tėvai <...>“ (A6) // „<...>padeda tėvai<...>“ (A7)	7
	Mokytojas	„<...>mokytojas<...>“ (A1) // „<...>mokytojai<...>“ (A2) // „<...>ikimokyklinio ugdymo mokytojai“ (A4) // „<...>grupės mokytojai <...>“ (A6) // „<...> ikimokyklinio ugdymo mokytojos <...>“ (A7)	5
	Mokytojo padėjėjas	„<...>mokytojo padėjėjas (pagal PPT rekomendacijas)<...>“ (A4) // „<...> mokytojų padėjėjos<...>“ (A7)	2
	Vaiko gerovės komisija (VGK)	„<...>Glaudžiai bendradarbiaujame su įstaigos VGK<...>“ (A1)	1
	Neformaliojo ugdymo pedagogai	„<...>neformaliojo ugdymo pedagogai: logoritmikos, bandymų/ eksperimentų ir sensorinio kambarėlių mokytojai. <...>“ (A2) // „<...>visi su vaiku dirbantys pedagogai (grupės mokytojai, logoritmikos mokytojas, sensorikos kambario mokytojas)<...>“ (A3) //	5

		„<...>muzikos mokytoja, logoritmikos mokytoja, judesio korekcijos mokytoja<...>“ (A4) // „<...>neformaliojo ugdymo mokytojai (bandymai bei eksperimentai, logoritmika), muzikos mokytoja<...>“ (A5) // „<...>, neformaliojo ugdymo mokytojai, tėvai<...>“ (A6)	
--	--	--	--

Analizuojant 14-oje lentelėje pateikiamus tyrimo duomenis, vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, pagalbą teikia logopedai ir/ar specialieji pedagogai, tėvai, mokytojai, mokytojo padėjėjai, vaiko gerovės komisijos atstovai ir neformaliojo ugdymo pedagogai. Įsakymu dėl specialiosios pedagoginės pagalbos asmeniui iki 21 metų teikimo ir kvalifikacinių reikalavimų nustatymo šios pagalbos teikėjams (2011), švietimo ir specialiąją pagalbą, atsižvelgiant į vaikų ugdymosi poreikius, teikia logopedas, specialusis pedagogas, tiflopedagogas, surdopedagogas. Šio tyrimo rezultatai papildo pagalbos teikėjų reglamente nurodytus specialistus.

Logopedų atsakymai apie aplinką, kurioje teikiama logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, pateikiami 15-oje lentelėje.

15 lentelė. Aplinka, kurioje teikiama logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Aplinka, kurioje teikiama logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą	Logopedo kabinete	„Dažniausiai fizinę pagalbą teikiu kabinete.<...>“ (A1) // „<...>veikla vyksta logopedo kabinete<...>“ (A2) // „Logopedo kabinete<...>“ (A3) // „<...>Logopedinę pagalbą dažniausiai teikiu logopedo kabinete.<...>“ (A4) // „<...> logopedo kabinete <...>“ (A5) // „Logopedo kabinete <...>“ (A6) // „<...>Mūsų įstaigoje kiekviena grupė turi logopedą, taigi pratybos vyksta <...> šalia esančiame kabinete.<...>“ (A7)	7
	Grupėje	„<...>nevengiu grupės<...>“ (A1) // „<...>veikla vyksta grupėje<...>“ (A2) // „<...>grupėje <...>“ (A3) // „Grupėje, logopedo kabinete <...>“ (A5) // „<...>grupėje.“ (A6) // „<...>Mūsų įstaigoje kiekviena grupė turi logopedą, taigi pratybos vyksta grupėje.<...>“ (A7)	6
	Miegamojo patalpoje	„<...> veikla vyksta <...>miegamojo patalpoje.<...>“ (A2)	1
	Kitose įstaigos patalpose	„<...>kitose įstaigos patalpose (kamuoliukų baseine, muzikos salėje, prie STEAM sienelių<...>“ (A3)	1
	Lauke	„<...>Pagal poreikį lauke<...>“ (A3)	1
	Vaiko namuose	„<...>Mano patirtyje buvę pagalbos atvejai vaiko namuose, dėl vaiko sutrikimo sudėtingumo, skirtas individualus mokymas namie.<...>“ (A1)	1

15-oje lentelėje pateikiami tyrimo duomenys rodo, jog kalbos neišsivystymą turintiems vaikams pagalba teikiama tokiose aplinkose kaip logopedo kabinetas, grupė, miegamojo patalpa, kitos įstaigos patalpos, laukas, vaiko namai. Remiantis Įsakymu dėl švietimo sektoriaus ir bibliotekų veiklos profesinio standarto patvirtinimo (2019), logopedinės pagalbos teikimas gali

būti vykdomas logopedo kabinete ir (ar) klasėje ar grupėje. Šiame tyrime logopedai išskyrė ir lauko, vaiko namų ir kitų įstaigos patalpų aplinkas.

Nuomonių pasiskirstymas į klausimą apie logopedinių pratybų formą, taikomą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, pateikiamas 16-oje lentelėje.

16 lentelė. Logopedinių pratybų forma, taikoma vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinių pratybų forma, taikoma vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą	Individualios pratybos	„<...>Didelių poreikių vaikams skiriu dažniausiai tik individualią pagalbą.<...>“(A1) // „<...>Taikau individualias <...>Pratybų formą nulemia sutrikimų pobūdis, sunkumo laipsnis <...>“(A2) // „Individualias...<...>“(A3) // „Tik pradėjus teikti logopedinę pagalbą renkuosi individualias pratybas <...>“(A4) // „Dažniausiai taikomos individualios pratybos.<...>“(A5) // „Taikau individualias <...>pratybas.<...>“(A6) // „Taikau individualias pratybas <...>“(A7)	7
	Pogrupinės pratybos	„<...>Taikau <...> pogrupines <...> pratybas <...>“(A2) // „<...> pogrupines...<...>“(A3) // „<...>vėliau, pasiekus kai kurių rezultatų, apjungiu vaikus po du į pogrupines pratybas...<...>“(A4) // „Taikau <...> ir pogrupines pratybas <...>“(A6)	4
	Grupinės pratybos	„<...>Taikau <...> grupines pratybas <...>“(A2) // „<...>grupines<...>“(A3) // „<...>Grupinės pratybos taikomos esant adekvačiam ugdytinių suderinamumui.“(A5) // „<...>Kartais pratybas vedu su visa grupe“(A7)	4

Remiantis 16-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, kalbos neišsivystymą turintiems vaikams teikiamos individualios, pogrupinės arba grupinės logopedinės pratybos. Logopedai pabrėžė, kad esant žymiam kalbos neišsivystymui, renkasi individualias pratybas, o esant vidutiniam arba nežymiam kalbos neišsivystymo laipsniui, renkasi pogrupines arba grupines pratybas. Tuo tarpu Įsakymu dėl specialiosios pedagoginės pagalbos asmeniui iki 21 metų teikimo ir kvalifikacinių reikalavimų nustatymo šios pagalbos teikėjams (2011) nurodoma, kad vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, gali būti taikomos trijų formų pratybos: individualios, kuriose pagalba teikiama vienam vaikui, pogrupinės, kuriose pagalba teikiama 2-4 vaikams, ir grupinės, kuriose pagalba teikiama 5-8 vaikams.

Logopedų atsakymai į klausimą apie logopedinių pratybų formos pasirinkimą lemiančius veiksnius iliustruojami 17-oje lentelėje.

17 lentelė. Logopedinių pratybų formos pasirinkimą lemiantys veiksniai

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinių pratybų formos pasirinkimą lemiantys veiksniai	Kalbos neišsivystymo laipsnis	„<...>sunkumo laipsnis nulemia pratybų formą.<...>“(A2) // „<...>Logopedinių pratybų formą renkuosi atsižvelgdama į kalbos neišsivystymo lygį<...>“(A4) // „Priklauso nuo kalbos neišsivystymo laipsnio.“(A5) // „<...> Pratybų formą lemia kalbos neišsivystymo lygis.“(A7)	4

	Sutrikimo priežastis	„<...>Logopedinių pratybų formą renkuosi atsižvelgdama į <...> sutrikimo priežastį.<...>“(A4)	1
	Sutrikimo pobūdis	„Sutrikimų pobūdis <...> nulemia pratybų formą.<...>“(A2)	1
	Vaiko žinios	„Tai priklauso nuo vaiko turimų žinių <...>“(A1)	1
	Vaiko įgūdžiai	„<...>Tai priklauso nuo vaiko turimų <...>įgūdžių <...>“(A1) // „<...>Priklauso kokių mokymosi sunkumų turi ugdytinis <...>“(A6)	2
	Vaiko gebėjimai	„<...>Tai priklauso nuo vaiko turimų <...>galimybių<...>“(A1) // „Atsižvelgiu į <...> vaikų individualias savybes, gebėjimus.“(A3)	2
	Užsiėmimo tikslai	„Atsižvelgiu į tai, kokie yra užsiėmimo tikslai.<...>“(A3)	1

Apžvelgiant 17-oje lentelėje pateikiamus duomenis, logopedinių pratybų formos pasirinkimą lemia kalbos neišsivystymo laipsnis, sutrikimo priežastis ir pobūdis, vaiko žinios, turimi įgūdžiai ir gebėjimai, užsiėmimo tikslai. Law, McKean, Murphy ir Thordardottir (2019) bei Makauskienė ir Ivoškuvienė (2022) nurodo, kad logopedinių pratybų forma pasirenkama atsižvelgus į vaiko kalbos neišsivystymo laipsnį ir sutrikimo pobūdį. Šio tyrimo rezultatai papildoma minėtų autorių įžvalgas, nes logopedai išskyrė vaiko žinias, turimus įgūdžius ir gebėjimus bei užsiėmimo tikslus.

Atsakymai į klausimą apie logopedinių pratybų pobūdį vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, pateikiami 18-oje lentelėje.

18 lentelė. Logopedinių pratybų pobūdis vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinių pratybų pobūdis vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą	Struktūruotos pratybos	„<...>Aš vedu šiems vaikams struktūruotas pratybas, kadangi vaikas mažiau blaškosi<...>“(A1) // „<...>Kadangi daugumos ugdytinių blaškus dėmesys, menka motyvacija veikia, tikslinėms užduotims, tai teigiamos dinamikos pasiekiu struktūruodama logopedines pratybas.<...>“(A2) // „<...>Struktūruotas, nes suteikia vaikui saugumo jausmą ir žinojimą ko ir kiek reikės atlikti.<...>“(A3) // „Struktūruotas pratybas, kadangi taip sumažėja stresas vaikui, vaikas žino koks apdovanojimas laukia <...>“(A4) // „Dažniausiai struktūruotai, nes tai palengvina darbą <...>“(A5) // „<...>Jei vaikas turi mokymosi sunkumų dėl sulėtėjusios raidos (emocinės, motorinės, socialinės) ir nenori atlikti užduočių, logopedinių pratybų metu ugdytį struktūruoju.“(A6) // „<...>priklauso nuo PPT išvadų, vedu ir struktūruotas“(A7)	7
	Nestruktūruotos pratybos	„Nestruktūruotas.<...>“(A3) // „<...> kartais pagal individualų poreikį ir nestruktūruotas.“(A5) // „Vaikams vedu nestruktūruotas pratybas<...>“(A6) // „Nestruktūruotas<...>“(A7)	4

Analizuojant 18-oje lentelėje pateikiamus duomenis, logopedinių pratybų pobūdis vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, gali būti struktūruotas arba nestruktūruotas. Logopedų atsakymai

pasiskirstė netolygiai. Kai kurie logopedai nurodė, jog renkasi struktūruotą pratybų pobūdį tam, kad vaikai lengviau išlaikytų dėmesį. Kiti logopedai, pasirinkę nestruktūruotų pratybų formą, teigė, kad tokiu būdu pagerėja vaikų socialinė sąveika. Barnes ir Bloch (2019) bei Thomas, Schulz ir Ryder (2019) teigimu, struktūruotos pratybos turi užduočių atlikimo eiliškumą ir seką, o tai prisideda prie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, saugumo jausmo padidėjimo, tuo tarpu nestruktūruotos pratybos neturi tokios griežtos sistemos.

Logopedų atsakymai į klausimą apie logopedinių pratybų metu taikomas priemones pateikiami 19-oje lentelėje.

19 lentelė. Logopedinių pratybų metu taikomos priemonės

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinių pratybų metu taikomos priemonės	Savos gamybos priemonės	„<...>Naudoju dažniausiai savo gamintas priemones <...>“(A1) // „<...>ir pačios gamintos priemonės <...>“(A3) // „<...>Savos gamybos priemonės<...>“(A7)	3
	Elektroninės priemonės	„<...>Naudoju planšetę.<...>“(A1) // „<...>techninės priemonės, IKT (planšetė, kompiuteris (medžiaga pateiktyse pagal temas) <...>“(A2) // „<...>Planšetėje daug prikaupta žaidimų žodyno plėtrai ir pažinimo procesų lavinimui<...>“(A4) // „<...>elektronines priemones <...>“(A5)	4
	Kompiuterinės mokomosios programos	„<...>Naudoju kompiuterines mokomasias programas, pritaikytas kalbos ugdymui ir pažintinių procesų lavinimui.<...>“(A1) // „<...>skaitmenines mokymo priemones, kurias ir pati kuriu wordwall, story jumper, learningapps platformos<...>“(A2) // „<...>ir kompiuterines programas<...>“(A3) // „<...>kompiuteriniai didaktiniai žaidimai<...>“(A6) // „<...>Taikau kompiuterinius mokomuosius žaidimus<...>“(A7)	5
	Natūralios priemonės	„<...> natūralūs daiktai, daiktai-žaislai, nuotraukos, paveikslėliai, simboliai (sakinių sudarymui, žodyno plėtrai)“(A2) // „<...>žaislai, natūralūs daiktai<...>“(A3) // „<...>„<...>Žaidimai, žaislai, dėlionės, konstruktoriai, t.v. priemonės smulkiajai pirštų motorikai lavinti, knygos, paveikslėliai, schemas<...>“(A4) // Tai ir žaidimai, knygelės, natūralios priemonės<...>“(A5) // „<...>Žaisdami mokomės. Žaislai, logopediniai paveikslėliai, knygos, plakatai.<...>“(A6) // „<...>knygutės, stalo žaidimai, buitiniai daiktai, įvairios pirštukinės ir teatrinės lėlės. Taikau smėlio dėžės terapijos elementus su įvairiomis figūrėlėmis, gamtine medžiaga.<...>“(A7)	6

Remiantis 19-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, logopedai, teikdami pagalbą kalbos neišsivystymą turintiems vaikams, naudoja savos gamybos priemones, elektronines priemones, kompiuterines mokomasias programas ir natūralias priemones, apimančias gamtinę medžiagą, žaislus, figūrėles, dėlionės, knygeles, paveikslus, plakatus, nuotraukas, stalo žaidimus, smėlį. Turkstra ir kt. (2016) bei Law, McKean, Murphy ir Thordardottir (2019) teigimu, teikiant logopedinę pagalbą kalbos neišsivystymą turintiems vaikams, gali būti naudojamos tiek natūralios, tiek elektroninės priemonės. Šio tyrimo rezultatai pagrindžia minėtų autorių įžvalgas, tačiau

pedagogai išskyrė, kad teikdami logopedinę pagalbą pratybų metu naudoja ir savo kurtas priemones.

Logopedų nuomonių pasiskirstymas atsakant į klausimą apie priemonių, skirtų logopediniams užsiėmimams, pakankamumą įstaigoje, pateikiamas 20-oje lentelėje.

20 lentelė. **Priemonių, skirtų logopediniams užsiėmimams, pakankamumas įstaigoje**

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Priemonių, skirtų logopediniams užsiėmimams, pakankamumas įstaigoje	Priemonės perkamos asmeninėmis lėšomis	„<...>Kiekviena logopedė sukaupusi mokomąją medžiagą kabinete asmeninėmis lėšomis ir iniciatyva. <...>“(A1)	1
	Priemonių trūksta	„Įstaigoje gautų priemonių logopediniams užsiėmimams – minimumas. <...>“(A1) // „Neturim tikslinių priemonių pakankamai...<...>“(A2) // „Priemonių visada norisi naujų, įvairesnių (išsigijimas labai ribotas)<...>“(A3) // „Galėtų būti daugiau priemonių“(A5)	4
	Priemonės pasigaminamos asmeniškai	„<...>daugumą priemonių pasidarau pati<...>“(A2)	1
	Priemonių yra pakankamai	„<...>Tačiau kompiuterinių resursų yra daug“(A3) // „Man priemonių tikrai pakanka“(A4) // „<...>Mūsų įstaigoje kiekvienas logopedas turi savo kabinetą ir yra sukaupęs įvairių logopedinių priemonių, kuriomis noriai dalinasi su kitais įstaigos logopedais.“(A6) // „Sakyčiau mūsų įstaigoje yra tiek inovatyvių, tiek paprastų, įprastų priemonių ir jų pakanka“(A7)	4

20-oje lentelėje pateikiami tyrimo duomenys rodo, jog logopedų nuomonės pasiskirstė netolygiai. Vieni logopedai mano, jog įstaigoje priemonių yra per mažai, dažnai jas tenka pirkti už savo asmenines lėšas. Kiti nurodė, jog priemonės gaminasi patys, dar kiti, kad jų yra pakankamai.

Duomenys apie logopedinių pratybų, skirtų kalbos neišsivystymą turintiems vaikams, dažnumą pateikiami 21-oje lentelėje.

21 lentelė. **Logopedinių pratybų, skirtų vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, dažnumas**

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinių pratybų, skirtų vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, dažnumas	4- 5 k./ sav.	„<...>4-5 kartus per savaitę individualiai, 2 kartus per savaitę – pogrūpines <...> ir grupines 1-2 kartus per savaitę pagal poreikį.“(A2)	1
	5 k./ sav.	„<...> 5k. kartus per savaitę <...>“(A1) // „<...> 5 kartai per savaitę<...>“(A3) // „<...> 5 kartus per savaitę<...>“(A4) // „Logopedinės pratybos vyksta kasdien (5 karus per sav.)<...>“(A5) // „Logopedines pratybas vedu kasdien (penkis kartus per savaitę). <...>“(A6) // „Kasdien, tai reiškia 5 kartus per savaitę<...>“(A7)	6

Apžvelgiant 21-oje lentelėje pateikiamus duomenis nustatyta, kad individualios logopedinės pratybos vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, vyksta 4-5 kartus per savaitę. Esant poreikiui, kai kurios logopedės 1-2 kartus per savaitę veda pogrūpines ar grupines pratybas. Jacoby ir kt. (2002) nurodo, kad pagerėjimo tikimybė padidėja, kai logopedinė intervencija taikoma mažiausiai 20 valandų per mėnesį. Šiame tyrime nustatyta, kad dažniausiai logopediniai užsiėmimai trunka apie 30 min. 5 kartus per savaitę. Tai reiškia, kad per mėnesį logopedinė intervencija vyksta 20 valandų, todėl turėtų būti pasiekiami pakankami kalbos ugdymo rezultatai vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą.

Logopedų atsakymai apie logopedinių pratybų trukmę pateikiami 22-oje lentelėje.

22 lentelė. Logopedinių pratybų, skirtų vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, trukmė

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinių pratybų, skirtų vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, trukmė	20 min.	„<...> trukmė – 20 min.<...>“ (A5)	1
	25 min.	„<...> po 25 min.<...>“ (A1) // „<...> individualiai po 25 min., pogrūpines po 25-30 min. (A2) // „<...> po 25 min.<...>“ (A4)	3
	30 min.	„<...> apie 30 min.<...>“ (A3) // „Užsiėmimai trunka apie 30 minučių.“ (A6) // „<...> po 30 minučių.“ (A7)	3

Remiantis 22-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, individualios logopedinės pratybos vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, vyksta 20-imt, 25-ias arba 30-imt minučių. Kai kurie logopedai nurodė, jog individualios pratybos trunka 25-ias minutes, o pogrūpinės 25-ias – 30-imt minučių. Makauskienė ir Ivoškuvienė (2022) nurodo, jog teikiant tiesioginę pagalbą kalbos neišsivystymą turintiems vaikams, logopedinės pratybos vykdomos du kartus per savaitę po 30 minučių. Šiame tyrime išsiaiškinta, kad intervencijų trukmė iš esmės sutampa su minėtų autorių rekomendacijomis.

Apklauskos dalyvių atsakymai į klausimą apie logopedinių pratybų, skirtų vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, laikotarpį iliustruojami 23-oje lentelėje.

23 lentelė. Logopedinių pratybų, skirtų vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, laikotarpis

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinių pratybų, skirtų vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, laikotarpis	1 metai	„Mano priešmokyklinę grupę jie lanko vienus metus.<...>“ (A1)	1
	1-3 metai	„<...> Viskas priklauso nuo to, kada vaikas atvyko į įstaigą (ugdymas gali trukti nuo 1 iki 3 metų).<...>“ (A4) // „Dažniausiai nuo metų iki trijų“ (A5) // „Dažniausiai nuo metų iki trijų.“ (A7)	3
	1-4 metai	„Tol, kol vaikas lanko įstaigą. Tai gali trukti nuo 1 iki 4 mokslo metų, priklausomai kada vaikas pradėjo lankyti mūsų įstaigą.<...>“ (A2) // „<...>. Dažniausiai tiek kiek vaikas lanko įstaigą: nuo 1 iki 4 mokslo metų.<...>“ (A3) // „Priklauso nuo vaiko gebėjimų. Visi mūsų įstaigą lankantys	3

		<i>vaikai turi ne tik kalbos problemų, bet ir mokymosi sunkumų, todėl ugdymas trunka ilgai. Dažniausiai nuo metų iki keturių“ (A6)</i>	
--	--	--	--

Remiantis 23-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, logopedinės pratybos vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, yra vedamos 1 metus, 1-3 metus arba 1-4 metus, priklausomai nuo vaiko gebėjimų ir vaiko buvimo ugdymo įstaigoje laikotarpio. Tokie autoriai kaip Nye, Foster ir Seaman (1987) nustatė, kad intervencijos, trukusios ilgiau nei 13 savaičių laikotarpį, nebuvo tokios veiksmingos kaip trumpesnės trukmės, t. y. 1–12 savaičių, intervencijos, o didžiausias poveikis nustatytas, kai taikytos 4–12 savaičių laikotarpio intervencijos. Šio tyrimo rezultatai rodo, kad logopedinės intervencijos trunka tol, kol vaikai ugdomi ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Logopedų nuomonė apie iššūkius ir sunkumus, su kuriais susiduriama teikiant logopedinę pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, pateikiama 24-oje lentelėje.

24 lentelė. Iššūkių ir sunkumų, su kuriais susiduriama teikiant logopedinę pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Iššūkių ir sunkumų, su kuriais susiduriama teikiant logopedinę pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą	Vaikų adaptacija	<i>„Ivairi būna vaikų adaptacija, ypač, kai jie pas mus atvyksta iš kitų darželių.<...>“ (A1) // „Elgesio ir emocijų sutrikimą turinčių vaikų nusiteikimas ugdomajai veiklai, labai sunku motyvuoti vaikus, o tai pasunkina ir jų adaptaciją.<...>“ (A4)</i>	2
	Vaikų pasitikėjimo įgijimas	<i>„Sunkiausia įgyti nekalbančių vaikų pasitikėjimą ir juos prakalbinti.<...>“ (A1)</i>	1
	Vaikų dėmesio sutelkimo sunkumai	<i>„Vaikai sunkiai sukaupia dėmesį.“ (A5)</i>	1
	Tėvų bendradarbiavimo stoka	<i>„Tėvų nenoras/teigimas dideliu užimtumu bendradarbiauti įveikiant vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimus<...>“ (A2)</i>	1
	Bendradarbiavimo su kitais pedagogais stoka	<i>„<...>bendradarbiavimo su kitais pedagogais, turinčiais įtakos mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų įveikos procesui, stoka“ (A2)</i>	1
	Lėtai besiformuojantys vaikų įgūdžiai	<i>„Lėtai besiformuojantys įgūdžiai<...>“ (A3) // „Vaikai turi mokymosi sunkumų, todėl sunkiau sekasi išmokyti taisyklingai tarti garsus, išmokyti kalbėti taisyklingais sakiniais, išmokyti rišliai pasakoti.“ (A6) // „Tikrai lėtas kalbos ugdymo progresas, o tai nėra lengva“ (A7)</i>	3
	Tęstinumo trūkumas namų aplinkoje	<i>„<...>tęstinumo namuose neužtikrinimas<...>“ (A3)</i>	1

Remiantis 24-oje lentelėje pateikiamais duomenimis logopedai, teikdami pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, susiduria su vaiko lėtos adaptacijos, pasitikėjimo įgijimo, dėmesio ir lėtai besiformuojančių vaikų įgūdžių sunkumais. Taip pat logopedų nuomone tėvai su pedagogais ir kitu įstaigos personalu bendradarbiauja per mažai, todėl namuose nėra užtikrinamas

ugdymo tęstinumas. Apklausos raštu metu išsiaiškinta, kad trūksta ir pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo bei dalinimosi gerąja patirtimi. Autoriai Kim ir Lee (2021), Sharma ir Singh (2020) bei Selin, Rice, Girolamo ir Wang (2019) nurodo, jog logopedui yra sunkiau teikti pagalbą vaikui, turinčiam kalbos neišsivystymą, nes pasireiškia dėmesio, koncentracijos ir tam tikrų įgūdžių problemos, o tai apsunkina ir logopedinės pagalbos teikimą. Šio tyrimo rezultatai pagrindžia minėtų autorių nuomonę, tačiau logopedai išskyrė, kad susiduriama ir su vaikų adaptacijos bei pasitikėjimo įgijimo, tėvų ir pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo stokos bei tęstinumo iššūkiais.

Duomenys apie tai, kokie yra logopedinės pagalbos teikimo tobulinimo būdai ir kryptys X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, pateikti 25-oje lentelėje.

25 lentelė. Logopedinės pagalbos teikimo tobulinimo būdai ir kryptys X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai	Dažnis
Logopedinės pagalbos teikimo tobulinimo būdai ir kryptys X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje	Spausdinimui reikalinga įranga ir priemonės	„Būtų smagu kiekviename kabinete turėti spalvotą printerį reikalingų priemonių spausdinimui, laminavimui, kopijavimo aparatą, spausdintuvui – kasečių.“ (A1)	1
	Programos pritaikymas specialiesiems poreikiams	„<...>kryptingas programos sudarymas ir pritaikymas specialiesiems poreikiams“ (A2)	1
	Motyvuojančių priemonių taikymas	„<...>motyvuojančių priemonių, veiklos formų taikymas<...>.“ (A2)	1
	Tęstinumo užtikrinimas	„<...>komandinis tęstinis ugdymas įtraukiant tėvus, grupės komandą, įstaigoje dirbančius specialistus<...>“ (A2) // „<...> tikrai reikėtų didesnio tęstinumo tam, kad greičiau būtų pasiekiami geresni rezultatai“ (A5)	2
	Didesnis pedagogų tarpusavio bendradarbiavimas	„<...>sisteminis bendradarbiavimas, dalijimasis patirtimi, priemonėmis su kolegomis.“ (A3)	1
	Pedagogų kompetencijų kėlimas	„Nuolatinis logopedo kompetencijų tobulinimas šioje srityje<...>.“ (A3)	1
	Didesnis tėvų įsitraukimas	„<...>Galėtų būti didesnis tėvų indėlis į savo vaikų kalbos ir ne tik kalbos lavinimą.“ (A4) // „Tėveliai galėtų labiau įsitraukti į vaikų kalbos ugdymą.“ (A6) // „Viskas gerai, tik tėvai turėtų daugiau prisidėti prie savo vaikų kalbos ugdymo.“ (A7)	3

Remiantis 25-oje lentelėje pateikiamais duomenimis, logopedinės pagalbos teikimas X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje galėtų būti tobulinamas įsigyjant spausdinimui reikalingą įrangą ir priemones, pritaikant ugdymo programą specialiesiems poreikiams, taikant motyvuojančias priemones, užtikrinant tęstinumą, skatinant didesnę pedagogų tarpusavio bendradarbiavimą, keliant pedagogų kompetenciją ir didinant tėvų įsitraukimą.

Apibendrinus galima teigti, jog įvertinus logopedinės pagalbos teikimo ypatumus X įstaigoje atskleista, kad logopedai pasirenka platų logopedinių pratybų krypčių spektrą, kuris apima: artikuliacinio aparato rengimą garsams tarti; garsų tarimo mokymą; girdimojo suvokimo ir foneminės klausos ugdymą; aktyviojo ir pasyviojo žodyno plėtojimą; kalbos suvokimo ugdymą; gramatinio taisyklingumo ir rišliosios kalbos ugdymą; bendrosios ir smulkiosios motorikos lavinimą; pažinimo procesų lavinimą; bendravimo skatinimą; išmoktos kalbinės medžiagos kartojimą. Logopedai, veddami pratybas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, naudoja demonstravimo, pagalbos, mėgdžiojimo, savarankiško ir individualaus darbo, žodinius, vaizdinius ir aktyviusius (žaidimo) metodus. Vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, pagalbą teikia logopedai ir/ar specialieji pedagogai, tėvai, mokytojai, mokytojo padėjėjai, vaiko gerovės komisijos atstovai ir neformaliojo ugdymo pedagogai. Logopedinė pagalba teikiama logopedo kabinete, grupėje, kitose įstaigos patalpose, lauke ar namų aplinkoje. Priklausomai nuo kalbos neišsivystymo laipsnio, sutrikimo pobūdžio, vaiko žinių, įgūdžių, galimybių bei užsiėmimo tikslų pasirenkama individualių, pogruginių arba grupinių pratybų forma, struktūruotas arba nestruktūruotas pratybų pobūdis. Individualios logopedinės pratybos vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, vyksta 4-5 kartus per savaitę, tuo tarpu pogruginės arba grupinės 1-2 kartus per savaitę. Pratybų trukmė svyruoja nuo 25-ių iki 30-ies minučių. Logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, teikiama visą vaikų buvimo ikimokyklinio ugdymo įstaigoje laikotarpį. Teikiant pagalbą, susiduriama su vaiko lėtos adaptacijos, pasitikėjimo įgijimo, dėmesio ir lėtai besiformuojančių įgūdžių sunkumais. Taip pat logopedai išskyrė, kad tėvai su pedagogais ir kitu įstaigos personalu bendradarbiauja per mažai, todėl namuose nėra užtikrinamas kalbos ugdymo tęstinumas. Logopedai nurodė, kad pagalbos teikimas X įstaigoje galėtų būti tobulinamas įsigyjant spausdinimui reikalingą įrangą ir priemones, pritaikant ugdymo programą specialiesiems poreikiams, taikant motyvuojančias priemones, užtikrinant tęstinumą, skatinant didesnę pedagogų tarpusavio bendradarbiavimą, keliant pedagogų kompetenciją ir didinant tėvų įsitraukimą.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė bei leidžia pateikti šias apibendrintas teorines išvadas:

- *Kalbos neišsivystymas apibrėžiamas kaip* nepakankamas visos kalbos sistemos susiformavimas, apimantis garsų tarimą, panašių garsų skyrimą, aktyvųjų ir(ar) pasyvųjų žodyną, kalbos gramatinį taisyklingumą bei rišliąją kalbą. Mūsų šalyje išskiriami trys kalbos neišsivystymo lygiai: nežymus, vidutinis, žymus. Kalbos neišsivystymas gali atsirasti dėl genetinių, neurobiologinių ar nepalankių aplinkos veiksnių, tačiau tiksli priežastis vis dar nėra žinoma.
- *Logopedas, vertindamas kalbos neišsivystymą turinčius vaikus,* naudoja šiuos vertinimo būdus: pokalbį su tėvais / globėjais, neformalų ir (ar) formalų vertinimą. Atliekant vertinimą, gilinamasi į vaiko kalbos supratimą, kalbos vartojimą, socialinį bendravimą, žaidimo įgūdžius, raštingumo ir fonologinius įgūdžius, kalbos sklandumą ir artikuliaciją. Logopedai, vertindami vaikų kalbos neišsivystymą Lietuvoje, dažniausiai naudoja *kalbos įvertinimo korteles (7, 8 formos)* bei metodinę priemonę *Kalbos tyrimas*.
- *Logopedinės pagalbos teikimą* sudaro keturi pagrindiniai komponentai: tiesioginis ir netiesioginis logopedo vaidmuo, taikomos intervencijos, pagalbos būdai ir priemonės, paslaugų teikimo trukmė ir intensyvumas bei logopedinės pagalbos teikimo vieta.

2. Remiantis apklausos raštu duomenimis, paaiškėjo, kad logopedai, prognozuodami kalbos neišsivystymą, vykdo tėvų apklausą, taiko stebėjimo metodą, nestandardizuotus klausimynus ir testus. Vertinamos tokios kalbinės veiklos sritys kaip garsų tarimas, fonologinis suvokimas, garsinės analizės ir sintezės pradmenys, žodynas, kalbos supratimas ir vartojimas, kalbinis bendravimas, gramatinis taisyklingumas ir rišlioji kalba, pažintinės funkcijos, bendroji ir smulkioji motorika bei artikuliacinio aparato struktūra. Atliekant sudėtingesnių atvejų logopedinį vertinimą, bendradarbiaujama su kitais įstaigoje dirbančiais specialistais (mokytojais, specialiaisiais pedagogais, kitais logopedais). Logopedinis vertinimas X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje trunka nuo 2 savaičių iki 1 mėnesio.

3. Apibendrinant apklausos raštu tyrimo duomenis, galima teigti, jog išryškėjo šie logopedinės pagalbos teikimo X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ypatumai:

- *Logopedai kalbos neišsivystymui įveikti taiko šias įveikimo kryptis:* artikuliacinio aparato rengimas garsams tarti; garsų tarimo mokymas ir įtvirtinimas; girdimojo suvokimo ir foneminio suvokimo ugdymas; kalbos suvokimo ugdymas; gramatinio taisyklingumo ir rišliosios kalbos ugdymas; bendrosios ir smulkiosios motorikos lavinimas; pažinimo procesų

lavinimas; bendravimo skatinimas. Praktikai taip pat pabrėžė išmoktos kalbinės medžiagos kartojimą.

- Pasak apklausoje dalyvavusių praktikų, *logopedinių pratybų metu taikomi* demonstravimo, pagalbos, mėgdžiojimo, savarankiško ir individualaus darbo, žodiniai, vaizdiniai ir aktyvieji (žaidimo) *metodai*.
- *Logopedinė pagalba teikiama* logopedo kabinete, grupėje, kitose įstaigos patalpose, lauke ar namų aplinkoje.
- Priklausomai nuo kalbos neišsivystymo lygio, *pasirenkama* individualių, pogrupinių arba grupinių *pratybų forma*, struktūruotas arba nestruktūruotas *pratybų pobūdis*.
- *Individualios logopedinės pratybos* vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, *vyksta* 4-5 kartus per savaitę, tuo tarpu *pogrupinės arba grupinės* 1-2 kartus per savaitę. *Pratybų trukmė* svyruoja nuo 25-ių iki 30-ies minučių.
- *Logopedinė pagalba* vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, *teikiama* visą vaikų buvimo X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje laikotarpį.
- *X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje pagalbą teikia* logopedai ir (ar) specialieji pedagogai, tėvai, mokytojai, mokytojo padėjėjai, vaiko gerovės komisijos atstovai ir neformaliojo ugdymo pedagogai.

4. Logopedai, vertindami vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą, susiduria su iššūkiais ir sunkumais, kurie apima sudėtingą vaikų adaptaciją įstaigoje, vaikų individualius aspektus (akių kontakto nebuvimą, nekoncentruotą dėmesį, silpną suvokimą klausia), turinčius įtakos vertinimo sklandumui. Taip pat logopedai nurodė, kad stinga standartizuotų vaikų kalbos vertinimo metodikų, daug laiko reikalauja pasiruošimas vaiko vertinimui, nepakanka laiko ugdytinių įvertinimui. Teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, susiduriama su vaiko lėtos adaptacijos, pasitikėjimo įgijimo, dėmesio ir lėtai besiformuojančių vaikų įgūdžių sunkumais. Logopedų nuomone, tėvai su pedagogais ir kitu įstaigos personalu bendradarbiauja per mažai, todėl namuose nėra užtikrinamas kalbos ugdymo tęstinumas. Taip pat pastebėta, kad trūksta ir pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo bei dalinimosi gerąja patirtimi.

LITERATŪRA

- Abbeduto, L., Berry-Kravis, E., Sterling, A., Sherman, S., Edgin, J. O., McDuffie, A., ... & Thurman, A. J. (2020). Expressive language sampling as a source of outcome measures for treatment studies in fragile X syndrome: Feasibility, practice effects, test-retest reliability, and construct validity. *Journal of neurodevelopmental disorders*, 12(1), 1-23. Doi: 10.1186/s11689-020-09313-6
- Abderrazek, S., Fredouille, C., Ghio, A., Lalain, M., Meunier, C., & Woisard, V. (2022). Validation of the Neuro-Concept Detector framework for the characterization of speech disorders: A comparative study including Dysarthria and Dysphonia. In *Interspeech 2022*. Doi: 10.21437/Interspeech.2022-10631
- Adams, C., & Gaile, J. (2020). Evaluation of a parent preference-based outcome measure after intensive communication intervention for children with social (pragmatic) communication disorder and high-functioning autism spectrum disorder. *Research in developmental disabilities*, 105, 103752. Doi: 10.1016/j.ridd.2020.103752
- Aljahlan, Y., & Spaulding, T. J. (2019). The impact of manipulating attentional shifting demands on preschool children with specific language impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 62(2), 324-336. Doi: 10.1044/2018_JSLHR-L-17-0358
- American Speech Language Hearing Association (2022). Prieiga per internetą: <https://www.asha.org/about/press-room/quick-facts/>
- Barker, R. M., Ronski, M., Sevcik, R. A., Adamson, L. B., Smith, A. L., & Bakeman, R. (2019). Intervention focus moderates the association between initial receptive language and language outcomes for toddlers with developmental delay. *Augmentative and Alternative Communication*, 35(4), 263-273. Doi: 10.1080/07434618.2019.1686770
- Barnes, S., & Bloch, S. (2019). Why is measuring communication difficult? A critical review of current speech pathology concepts and measures. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 33(3), 219-236. Doi: 10.1080/02699206.2018.1498541
- Barton-Hulsey, A., Sevcik, R. A., & Ronski, M. (2018). The relationship between speech, language, and phonological awareness in preschool-age children with developmental disabilities. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 27(2), 616-632. Doi: 10.1044/2017_AJSLP-17-0066
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
- Bloom, L., & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. John Wiley & Sons. Doi: 10.7916/D8QZ2GQ5

- Browder, D. M., Ahlgrim-Dezell, L., & Wood, L. (2015). Early reading skills builder. *Verona, WI: Attainment Company.*[Google Scholar]. Doi: 10.1055/s-0037-1604273
- Butler, L. K., Kiran, S., & Tager-Flusberg, H. (2020). Functional near-infrared spectroscopy in the study of speech and language impairment across the life span: a systematic review. *American Journal of Speech-Language Pathology, 29*(3), 1674-1701. Doi: 10.1044/2020_AJSLP-19-00050
- Choo, Y. Y., Agarwal, P., How, C. H., & Yeleswarapu, S. P. (2019). Developmental delay: identification and management at primary care level. *Singapore medical journal, 60*(3), 119. Doi: 10.11622/smedj.2019025
- Dada, S., Flores, C., Bastable, K., & Schlosser, R. W. (2021). The effects of augmentative and alternative communication interventions on the receptive language skills of children with developmental disabilities: A scoping review. *International Journal of Speech-Language Pathology, 23*(3), 247-257. Doi: 10.1080/17549507.2020.1797165
- Duffy, J. R. (2019). *Motor speech disorders e-book: Substrates, differential diagnosis, and management.* Elsevier Health Sciences.
- Engelborghs, S., & De Deyn, P. P. (2021). Crossed aphasia in children. *Neurogenic Language Disorders in Children, 1*, 147. Prieiga per internetą: <https://eric.ed.gov/?id=ED492043>
- Feldman, H. M. (2019). How young children learn language and speech. *Pediatrics in review, 40*(8), 398-411. Doi: 10.1542/pir.2017-0325
- Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Registrų centras.
- Gallagher, A. L., & Chiat, S. (2009). Evaluation of speech and language therapy interventions for pre-school children with specific language impairment: a comparison of outcomes following specialist intensive, nursery-based and no intervention. *International Journal of Language & Communication Disorders, 44*(5), 616-638. Doi: 10.1080/13682820802276658
- Gaulienė, V., Giedrienė, R., Grikainienė, L. (2000). *Kalbos tyrimas: metodinė priemonė.* Vilnius: Žuvėdra.
- Giedgaudienė, K. ir Saulėnienė, S. (2019). 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžių lavinimo galimybės, taikant meninio ugdymo (vaidybos) elementus. *Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybės gerinimas: situacija ir perspektyvos 2020. Mokslo straipsnių leidinys, 11-12.* Prieiga per internetą: <https://dspace.kaunokolegija.lt/bitstream/handle/123456789/4416/PD%20leidinys%20%28Ugdymo%20kokyb%C4%97s%20gerinimas%202020%29%202021%2006%2014.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

- Gillam, R. B., & Marquardt, T. P. (2019). *Communication sciences and disorders: From science to clinical practice*. Jones & Bartlett Learning.
- Glover, A., McCormack, J., & Smith-Tamaray, M. (2015). Collaboration between teachers and speech and language therapists: Services for primary school children with speech, language and communication needs. *Child Language Teaching and Therapy*, 31(3), 363-382. Doi: 10.1177/0265659015603779
- Įsakymas dėl specialiosios pedagoginės pagalbos asmeniui iki 21 metų teikimo ir kvalifikacinių reikalavimų nustatymo šios pagalbos teikėjams (2011). *Valstybės žinios*, 2011-07-20, Nr. 92-4395. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403927/asr>
- Įsakymas dėl švietimo sektoriaus ir bibliotekų veiklos profesinio standarto patvirtinimo (2019). *TAR*, 2019-07-23, Nr. 12088. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/494bed92ad8111e9b43db72f2154cfa0?jfwid=-fxdp7cul>
- Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O. ir Stošiuvienė, K. (2014). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišplėtotos kalbos ugdymas*. Šiauliai: Lucilijus.
- Jacoby, G. P., Lee, L., Kummer, A. W., Levin, L., & Creaghead, N. A. (2002). The number of individual treatment units necessary to facilitate functional communication improvements in the speech and language of young children. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 11(4), 370-380. Doi: 10.1044/1058-0360(2002/041)
- Justice, L. M. (2018). Conceptualising “dose” in paediatric language interventions: Current findings and future directions. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 20(3), 318-323. Doi: 10.1016/j.dr.2019.02.001
- Kamandulytė-Merfeldienė, L. ir Makauskienė, V. (2021). Žodžių suvokimo ir ekspresyvosios kalbos ypatumai neišplėtotos kalbos atveju. *Specialusis ugdymas*, 2 (43), 147-171. Doi: 10.15388/se.2021.v2i43.8
- Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Kim, E. Y. & Lee, H. R. (2021). Gesture Production in a Story Recalling Task of Preschool Children with Specific Language Impairment. *Communication Sciences & Disorders*, 26(2), 308-320. Doi: 10.12963/csd.21814
- Kohnert, K., Ebert, K. D., & Pham, G. T. (2020). *Language disorders in bilingual children and adults*. Plural Publishing. Doi: 13978-1-63550-189-6
- Lahey, M. (1988). *Language disorders and language development*. New York: Macmillan.

- Law, J., & Conti-Ramsden, G. (2000). Treating children with speech and language impairments: Six hours of therapy is not enough. *Bmj*, *321*(7266), 908-909. Doi: 10.1136/bmj.321.7266.908
- Law, J., Garrett, Z., & Nye, C. (2004). The efficacy of treatment for children with developmental speech and language delay/disorder. Doi: 10.1044/1092-4388(2004/069)
- Law, J., McKean, C. Murphy, C. A., & Thordardottir, E. (2019). *Managing children with developmental language disorder: Theory and practice across Europe and beyond*. Routledge, London. Doi: 9781138317246
- Lifter, K., & Bloom, L. (1989). Object knowledge and the emergence of language. *Infant Behavior and Development*, *12*(4), 395-423. Prieiga per internetą: <https://www.semanticscholar.org/paper/Object-Knowledge-and-the-Emergence-of-Language-1-Lifter-Bloom/603a9f0b45725eb9d0c54d379c2767ace719638a>
- Lloyd-Esenkaya, V., Russell, A. J., & Clair, M. C. S. (2020). What are the peer interaction strengths and difficulties in children with developmental language disorder? A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(9), 3140. Doi: 10.3390/ijerph17093140
- Makauskienė, V. ir Ivoškuvienė, R. (2022). *Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai*. Logopedijos vadovėlis. Kaunas: Vitae Litera.
- McGregor, K. K., Goffman, L., Van Horne, A. O., Hogan, T. P., & Finestack, L. H. (2020). Developmental language disorder: Applications for advocacy, research, and clinical service. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, *5*(1), 38-46. Doi: 10.1044/2019_PERSP-19-00083
- Mickuvienė, J. (2014). Tėvų ir logopedų nuomonė apie logopedinės pagalbos teikimą vaikams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2157880/>
- Moraleda-Sepúlveda, E., López-Resa, P., & Pulido-García, N. (2023). Linguistic profile in children with a double diagnosis of attention deficit and hyperactivity disorder and developmental language disorder. Doi:10.21203/rs.3.rs-2482871/v1
- Morgan, L., Marshall, J., Harding, S., Powell, G., Wren, Y., Coad, J., & Roulstone, S. (2019). 'It depends': characterizing speech and language therapy for preschool children with developmental speech and language disorders. *International Journal of Language & Communication Disorders*, *54*(6), 954-970. Doi: 10.1111/1460-6984.12498
- National Institute on Deafness and Other Communication Disorders (2020). Prieiga per internetą: <https://www.nidcd.nih.gov/search?search=Communication+Disorders+are+More+Common+in+Kids+than+You+Think>

- Nye, C., Foster, S. H., & Seaman, D. (1987). Effectiveness of language intervention with the language/learning disabled. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 52(4), 348-357. Doi: 10.1044/jshd.5204.348
- Pasaulio Sveikatos Organizacija (2020). Improving early childhood development. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/publications/i/item/97892400020986>
- Paul, R. (2020). Language disorders. In *Handbook of clinical neurology* (Vol. 174, pp. 21-35). Elsevier. Doi: 10.1016/B978-0-444-64148-9.00002-8
- Petit, S., Badcock, N. A., Grootswagers, T., Rich, A. N., Brock, J., Nickels, L., ... & Woolgar, A. (2020). Toward an individualized neural assessment of receptive language in children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63(7), 2361-2385. Doi: 10.1044/2020_JSLHR-19-00313
- Preston, J., & Edwards, M. L. (2010). Phonological awareness and types of sound errors in preschoolers with speech sound disorders. *J Speech Lang Hear Res*, 53(1), 44-60. Doi: 10.1044/1092-4388(2009/09-0021)
- Reindal, L., Nærland, T., Weidle, B., Lydersen, S., Andreassen, O. A., & Sund, A. M. (2021). Structural and pragmatic language impairments in children evaluated for autism spectrum disorder (ASD). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1-19. Doi: 10.1007/s10803-020-04853-1
- Rice, M. L. (2020). Clinical lessons from studies of children with specific language impairment. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, 5(1), 12-29. Doi: 10.1044/2019_PERSP-19-00011
- Rinaldi, S., Caselli, M. C., Cofelice, V., D'Amico, S., De Cagno, A. G., Della Corte, G., ... & Zoccolotti, P. (2021). Efficacy of the treatment of developmental language disorder: A systematic review. *Brain sciences*, 11(3), 407. Doi: 10.3390/brainsci11030407
- Roberts, M. Y., Curtis, P. R., Sone, B. J., & Hampton, L. H. (2019). Association of parent training with child language development: A systematic review and meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 173(7), 671-680. Doi: 10.1001/jamapediatrics.2019.1197
- Rosenbaum, S., Simon, P., & National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2016). Treatment and Persistence of Speech and Language Disorders in Children. *Speech and Language Disorders in Children: Implications for the Social Security Administration's Supplemental Security Income Program*. Doi: 10.17226/21872
- Scarabello, E. M., Lamônica, D. A. C., Morettin-Zupelari, M., Tanamati, L. F., Campos, P. D., Alvarenga, K. D. F., & Moret, A. L. M. (2020). Language evaluation in children with pre-lingual hearing loss and cochlear implant. *Brazilian journal of otorhinolaryngology*, 86, 91-98. Doi: 10.1016/j.bjorl.2018.10.006

- Selin, C. M., Rice, M. L., Girolamo, T., & Wang, C. J. (2019). Speech-language pathologists' clinical decision making for children with specific language impairment. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 50*(2), 283-307. Doi: 10.1044/2018_LSHSS-18-0017
- Senter, R., Chow, J. C., & Willis, E. C. (2023). Speech-language pathology interventions for children with executive function deficits: A systematic literature review. *Language, Speech and Hearing Services in Schools, 54*(1), 336-354. Doi: 10.1044/2022_LSHSS-22-00013
- Shahin, M., Zafar, U., & Ahmed, B. (2019). The automatic detection of speech disorders in children: Challenges, opportunities, and preliminary results. *IEEE Journal of Selected Topics in Signal Processing, 14*(2), 400-412. Doi: 10.1109/JSTSP.2019.2959393
- Sharma, Y., & Singh, B. K. (2020). Prediction of specific language impairment in children using speech linear predictive coding coefficients. In *2020 First International Conference on Power, Control and Computing Technologies (ICPC2T)* (pp. 305-310). IEEE. Doi: 10.1109/ICPC2T48082.2020.9071510
- Shriberg, L. D., Kwiatkowski, J., & Mabie, H. L. (2019). Estimates of the prevalence of motor speech disorders in children with idiopathic speech delay. *Clinical linguistics & phonetics, 33*(8), 679-706. Doi: 10.1080/02699206.2019.1595731
- Snowling, M. J., Nash, H. M., Gooch, D. C., Hayiou-Thomas, M. E., Hulme, C., & Wellcome Language and Reading Project Team. (2019). Developmental outcomes for children at high risk of dyslexia and children with developmental language disorder. *Child development, 90*(5), e548-e564. Doi: 10.1111/cdev.13216
- Soriano, J. U., & Hustad, K. C. (2021). Speech-language profile groups in school aged children with cerebral palsy: Nonverbal cognition, receptive language, speech intelligibility, and motor function. *Developmental Neurorehabilitation, 24*(2), 118-129. Doi: 10.1080/17518423.2020.1858360
- Tarptautinė statistinė ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacija – *TLK-10-AM* (2022). Prieiga per internetą:
<http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/5skyrius.html>
- Tathgur, M. K., & Kang, H. K. (2021). Challenges of the Caregivers in Managing a Child with autism Spectrum Disorder—a Qualitative analysis. *Indian Journal of Psychological Medicine, 43*(5), 416-421. Doi: 10.1177/02537176211000769
- Tello, A. (2020). *Comparison of Language Performance Using Exposure and Non-exposure Norms in English Learners Identified with Speech Language Impairment*. St. John's University (New York). Doi: 10.1044/2014_JSLHR-L-12-0363

- Thomas, S., Schulz, J., & Ryder, N. (2019). Assessment and diagnosis of Developmental Language Disorder: The experiences of speech and language therapists. *Autism & Developmental Language Impairments*, 4. Doi: 10.1177/2396941519842812
- Tomas, E., & Vissers, C. (2019). Behind the scenes of developmental language disorder: Time to call neuropsychology back on stage. *Frontiers in human neuroscience*, 12, 517. Doi: 10.3389/fnhum.2018.00517
- Turkstra, L. S., Norman, R., Whyte, J., Dijkers, M. P., & Hart, T. (2016). Knowing what we're doing: Why specification of treatment methods is critical for evidence-based practice in speech-language pathology. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 25(2), 164-171. Doi: 10.1044/2015_AJSLP-15-0060
- Vilniaus Pedagoginė Psichologinė tarnyba (2022). Kalbos neišsivystymas. Prieiga per internetą: http://vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/12/KALBOS_NEI%C5%A0SIVYSTYMAS.pdf
- Vyshedskiy, A., & Khokhlovich, E. (2022). Pretend play predicts receptive and expressive language trajectories in young children with autism. *medRxiv - Pediatrics*. Doi: 10.1101/2022.04.04.22273397
- Volkmer, A., Rogalski, E., Henry, M., Taylor-Rubin, C., Ruggero, L., Khayum, R., & Rohrer, J. D. (2020). Speech and language therapy approaches to managing primary progressive aphasia. *Practical neurology*, 20(2), 154-161. Doi: 10.1136/practneurol-2018-001921
- Wang, X., Yang, S., Tang, M., Yin, H., Huang, H., & He, L. (2019). Hypernasalitynet: Deep recurrent neural network for automatic hypernasality detection. *International Journal of Medical Informatics*, 129, 1-12. Doi: 10.1016/j.ijmedinf.2019.05.023
- Warren, S. F., Fey, M. E., & Yoder, P. J. (2007). Differential treatment intensity research: A missing link to creating optimally effective communication interventions. *Mental retardation and developmental disabilities research reviews*, 13(1), 70-77. Doi: 10.1002/mrdd.20139
- Zeng, B., Law, J., & Lindsay, G. (2012). Characterizing optimal intervention intensity: The relationship between dosage and effect size in interventions for children with developmental speech and language difficulties. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 14(5), 471-477. Doi: 10.3109/17549507.2012.720281
- Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga.
- Žilytė, G. (2017). *Logopedo pagalbos specifiškumas pradinėse ir pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse* (Doctoral dissertation, Šiaulių universitetas). Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:19948414/>

Summary

Relevance of the topic. According to scientific sources and studies, the number of children with speech, language and communication disorders is constantly increasing worldwide. In Lithuania in 2019, about 50 percent of preschool children had speech and language disorders. Delayed detection of speech disorders in children increases the likelihood of social and learning disabilities at school age. For this reason, it is relevant to examine the features of speech therapy assessment and support of children with language impairment in the bachelor's final thesis. The bachelor's final thesis aim is to reveal the peculiarities of speech therapy assessment and support of children with language underdevelopment. *The following methods of data collection and analysis were applied:* written survey (open-ended questions); qualitative content analysis. 7 speech therapists working with children with language impairment participated in the study.

The main results of the empirical study:

- Speech therapists, predicting language underdevelopment, conduct a survey of parents, use the observation method, non-standardized questionnaires and tests. Areas of linguistic activity such as pronunciation of sounds, phonological awareness, rudiments of sound analysis and synthesis, vocabulary, understanding and use of language, linguistic communication, grammatical correctness and coherent speech, cognitive functions, general and fine motor skills and the structure of the articulatory apparatus are assessed.
- Speech therapists apply the following coping strategies for speech underdevelopment: preparation of the articulatory apparatus for pronouncing sounds; teaching and strengthening the pronunciation of sounds; development of auditory awareness and phonemic awareness; development of language awareness; development of grammatical correctness and coherent language.
- During the written survey, it was found out that the standardized language assessment methods of children in the X preschool institution require a lot of time to prepare for the child's assessment, and there is a lack of time for the assessment of the children.
- When providing assistance to children with language underdevelopment in the X preschool educational institution, the child's slow adaptation, gaining confidence, attention and further developing skills are accepted.
- In the opinion of speech therapists, parents and teachers cooperate too little, so continuity of language education at home is not ensured. It was also noticed that there is a lack of mutual cooperation and sharing of good practices among pedagogues.

Key words: developmental language disorder; primary language impairment; speech therapy assessment; provision of speech therapy assistance.

PRIEDAI

1 priedas. Apklausos raštu klausimyno struktūra

Klausimų blokas	Pagrindžiantys apklausos raštu klausimai
Klausimai, atskleidžiantys logopedų asmeninę informaciją bei patirtį dirbant su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą.	1. Koks Jūsų amžius? 2. Koks Jūsų išsilavinimas? 3. Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija? 4. Kokia Jūsų patirtis (metais) dirbant su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą? 5. Kokį procentą tarp vaikų, kuriems teikiate logopedinę pagalbą, sudaro turintys kalbos neišsivystymą?
Klausimai apie vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinį vertinimą.	6. Kokius vertinimo metodus, būdus Jūs įprastai taikote nustatydami kalbos neišsivystymą (pvz., tėvų (globėjų), kitų šeimos narių apklausa; vaiko stebėjimas jo natūralioje aplinkoje; (ne)standartizuoti klausimynai ir/ar testai; pačių sukurti/patobulinti klausimynai ir testai; papildomų duomenų surinkimas (piešinių, rašto darbų analizė ir pan.))? 7. Kokias vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, sritis vertinate? 8. Su kokiais specialistais bendradarbiaujate nustatydami kalbos neišsivystymą (PPT/ŠPT specialistai, ugdymo įstaigos specialūs pedagogas, šeimos gydytojas, pediatras ir t.t.)? 9. Kiek laiko įprastai užtrunka logopedinis vertinimas (pvz., (ne)įskaitant pasirengimo vertinimui, tiesioginė veikla su vaiku, turinčiu kalbos neišsivystymą, gautų duomenų analizė ir interpretacija)? Kylantys iššūkiai 10. Su kokiais sunkumais dažniausiai susiduriate vertindama (-as) vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą?
Klausimai apie pagalbos teikimą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą.	Pagalbos teikimo kryptys ir strategijos 11. Kokias logopedinių pratybų kryptis ir metodus taikote vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą? Pagalbos teikimo kontekstas 12. Kokie asmenys (logopedas, tėvai/globėjai, mokytojai, kiti pedagogai) teikia pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą? 13. Kokioje aplinkoje teikiate logopedinę pagalbą (grupėje, logopedo kabinete, namuose ar kt.) vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą? Kas lemia Jūsų pasirinkimą?

	<p>14. Kokią logopedinių pratybų formą (individualias, (po)grupines) taikote vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą? Kas lemia Jūsų pasirinkimą?</p> <p>15. Kokio pobūdžio logopedines pratybas (struktūruotas, nestruktūruotas) vedate vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą? Kas lemia Jūsų pasirinkimą?</p> <p>16. Kokias priemones naudojate logopedinių pratybų metu, teikdama (-as) pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą? Kokias inovatyvias priemones ir technologijas naudojate logopedinių pratybų metu?</p> <p>17. Ar Jūsų įstaigoje yra pakankamai priemonių, skirtų logopediniams užsiėmimams, dirbant su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą?</p> <p><i>Pagalbos teikimo intensyvumas</i></p> <p>18. Kiek kartų per savaitę ir kokios trukmės logopedines pratybas vedate vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą?</p> <p>19. Kiek laiko vidutiniškai teikiama logopedinė pagalba vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, Jūsų įstaigoje?</p> <p><i>Kylantys iššūkiai</i></p> <p>20. Su kokiais sunkumais dažniausiai susiduriate teikdama (-as) logopedinę pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą?</p>
<p>Klausimai apie logopedinio vertinimo ir pagalbos teikimo tobulinimą.</p>	<p>21. Kokiais būdais galėtų būti tobulinamas vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, logopedinis vertinimas įstaigoje, kurioje dirbate?</p> <p>22. Kokiais būdais galėtų būti tobulinamas logopedinės pagalbos teikimas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, įstaigoje, kurioje dirbate?</p>